

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Architektura školních budov v Čechách a na Moravě v letech 1880 – 1948.
Ideál, teorie, praxe**

Veronika Vávrová

Bakalářská práce

2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Vávrová**
Osobní číslo: **H09081**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Název tématu: **Architektura školních budov v Čechách a na Moravě v letech 1880-1948. Ideál, teorie, praxe.**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se zaměří na vylíčení proměny architektury školních budov od éry pozdního historismu, přes modernu až po léta samostatné čsl. republiky a krátké poválečné období. Zpracovatelka v ní představí umělecky i dispozičně nejzajímavější české a moravské školské stavby z každého stylového období (Praha, Brno, Hradec Králové, Polička, Mladá Boleslav, Litomyšl aj.) a jejich tvůrce; nezapomene ani na interpretaci sochařské a malířské výzdoby jejich průčelí. Dále zaměří pozornost na to, jak bylo téma školských staveb teoreticky reflektováno v dobových publikacích a na stránkách architektonických a společenských časopisů (Architektonický obzor, Styl, Stavba, Stavitel, Žijeme aj.), jak se do něj promítala národní problematika a proměna dobových názorů na zdraví a moderní životní styl i případné vlivy architektonického vývoje v dalších evropských zemích (zejména v Německu a v Holandsku). Téma školských staveb se autorka pokusí vyložit v rámci širšího sociálního a kulturního historického kontextu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Emil Edgar, Školy. Praha 1918; Emil Edgar, Život a umění. Soudobá architektura. Praha 1922; Zdeněk Wirth - Antonín Matějček, Česká architektura 1800-1920. Praha 1922; Vladimír Stříbrný, Nové vlivy ve stavbě škol, Stavba 9, 1930-31, č. 9, s. 141-147; Josef Polášek, Nové směry ve stavbě škol, Stavitel 13, 1931-1932, s. 121-132; Oldřich Starý, Moderní školy, Žijeme 2, 1932, s. 83-87; Václav Kolátor, Naše školství a naše školy, Stavba 14, 1935-1936, s. 93-99; František Kalivoda, Neuzeitliche Schulbauten in Brünn, Forum 7, 1937, s. 153-164; Jan E. Koula, Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století. Praha 1940; Rostislav Švácha, Od moderny k funkcionalismu. Praha 1995; Kenneth Frampton, Moderní architektura. Kritické dějiny. Praha 2004; Marcela Macharáčková (ed.), Jiří Kroha v proměnách umění 20. století: 1893-1974. Brno 2007; Zdeněk Lukeš (ed.), Josef Gočár. Praha 2010 (kapitola "Soubor škol v Hradci Králové, 1923-1928", s. 101-128).

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Pavel Panoch, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2012**

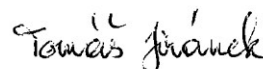
prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 16 Pardubice, Studentská 44

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Opočně dne 29. 6. 2012

Veronika Vávrová

Poděkování

Tímto bych ráda nejvíce poděkovala mému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Pavlu Panochovi, Ph.D. za veškerou odbornou pomoc, cenné rady a objektivní připomínky k tématu mé bakalářské práce. Také děkuji své rodině a přátelům za jejich srdečnou a všestrannou pomoc, podporu a inspiraci.

ANOTACE

Tato práce se zabývá problematikou proměn školních budov v českých a moravských městech v letech 1880 - 1948. Jedná se o výběr a popis několika zajímavých školských staveb z každého stylového období. Rovněž jsou v práci reflektovány články a názory architektů, které vycházely v dobových periodikách.

KLÍČOVÁ SLOVA

Školy, architektura, 1880-1948, Čechy a Morava

TITLE

The architecture of school buildings in Bohemia and in Moravia between the years 1880-1948. Ideal, theory, practice.

ANNOTATION

This thesis is focused on the architecture of school buildings in Bohemia and Moravia cities between years 1880 – 1948. It is choice and description of several interesting school buildings from each art style. In thesis are also solved articles and opinions of architects published in contemporary journals.

KEYWORDS

School, architecture, 1880-1948, Bohemia and Moravia

OBSAH

ÚVOD	8
1 PROMĚNY ŠKOL A ŠKOLSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH	9
1.1 Školství	9
1.2 Proměny školských budov	10
1.2.1 Pozemky a poloha škol	11
1.2.2 Exteriér škol	12
1.2.3 Dispozice školy	13
1.2.4 Šatny a chodby	13
1.2.5 Tělocvičny	14
1.2.6 Učebny a jejich vnitřní vybavení	15
2 KATALOG VYBRANÝCH ŠKOLNÍCH BUDOV A JEJICH TVŮRCŮ	17
2.1 Historizující slohy	17
2.2 Secese	21
2.3 Kubismus	26
2.4 Expresionismus	27
2.5 Rondokubismus/Národní styl	28
2.6 Purismus, konstruktivismus, funkcionalismu	30
2.6.1 Čechy	31
2.6.2 Morava	38
3 REFLEXE ŠKOLSKÝCH BUDOV V DOBOVÝCH PERIODIKÁCH A PUBLIKACÍCH	43
3.1 Architektonický obzor	43
3.2 Stavba, Stavitel, Styl, Žijeme	45
ZÁVĚR	51
RESUMÉ	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55
SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	58
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	59

ÚVOD

Škola v nejšířším slova smyslu je, podle Ottova slovníku naučného, každý ústav sloužící k výchově a vyučování mládeže.¹ Původní vzdělávání bylo výsadou vyšších vrstev a byly zakládány kněžími. Postupným vývojem se možnost získat vzdělání otevřela i příslušníkům nižších vrstev a zároveň docházelo k sekularizaci vzdělání, čímž došlo k potřebě nových budov, kde by tyto instituce mohly fungovat.

Vývoj školských budov však neprobíhá pouze se zaměřením na oblast funkčního využití, ale je ovlivňován také proměnou architektonických stylů a obecného estetického vkusu, panujícího ve společnosti v dané době. Díky přijetí zahraničních trendů českými architekty lze dnes na území České republiky nalézt slohově pestrou škálu školských budov, která nabízí retrospektivní pohled do evoluce školství na našem území.

Příkládaná práce se zaměřuje právě na proměny, kterými prošla školská architektura v rozmezí let 1880-1948. Pokusí se zmapovat a popsat ty nejzajímavější české a moravské stavby z každého stylového období, okolnosti jejich vzniku a identifikovat jejich tvůrce. U jednotlivých staveb bude vylíčen nejen jejich vnější vzhled (sochařská a malířská výzdoba hlavních průčelí budov aj.), ale současně i zařízení interiéru.

Změny, jimiž školské stavby prošly, budou v práci objasněny i v kontextu s dobovými historickými událostmi. Ať už se jednalo o otázku etnických či jazykových sporů, projevů národního uvědomění či vznik Československé republiky. Rádi bychom se pokusili zodpovědět například otázku, zda se v proměně školských budov nějak zdatelně odrážely i změny ve výchově a vyučování žáků.

Práce se dále zaměří na názory architektů a publicistů v dobových periodikách. Pokusí se zjistit, jak samotní projektanti hodnotili stávající stav českých škol, jaké teoretické názory v oblasti architektury vzdělávacích ústavů propagovali a jak se jim dařilo tyto teorie uplatnit ve stavební praxi. Jako hlavní pramenné zdroje k této kapitole poslouží články z časopisů a publikací (periodika *Stavitel*, *Stavba*, *Styl* a časopisu *Žijeme*). Pro odhalení názorů starší, tradičně naladěné generace architektů využijeme statě, publikované například v revui *Architektonický obzor*.

¹OTTO, J. *Ottův slovník naučný: Dvacátý čtvrtý díl*. Praha, 1906, s. 640–648.

1 PROMĚNY ŠKOL A ŠKOLSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH

Vývoj školství a školských zákonů, především v průběhu 19. století, podnítil města k budování nových vzdělávacích ústavů. Společně s novými uměleckými směry se měnil i vzhled škol. Pozdější silící vliv pedagogických a hygienických požadavků se odrážel v celkovém pojetí a struktuře moderních škol.

1.1 Školství

Dne 1. ledna 1775 vešel v platnost *Všeobecný školní řád*, jehož vypracováním pověřila Marie Terezie zaháňského opata Jana Ignáce Felbigera. Tento *Schulpatent* dal vzniknout pevnému systému nižšího školství v monarchii. V průběhu 19. století prošel tereziánský školní řád, z něhož vycházel všeobecný školní zákon, několika obměnami. Nejzásadnější úpravu představovala Hasnerova reforma z roku 1869. Týkala se změn ve všech stupních školství, kromě univerzitního vzdělání. Díky novému zákonu se vzdělání rozšířilo do nejširších lidových vrstev, bylo sekularizováno školství, zavedena obecná a měšťanská škola, a setřeny rozdíly mezi vzděláváním chlapců a dívek. Tento zákon, s menšími úpravami, platil až do poloviny 20. století. V té době, roku 1948, komunistický zákon nahradil vzdělávací systém „jednotnou státní školskou soustavou“.²

Významný pokrok v průběhu 19. století zaznamenalo dívčí vzdělání. Do té doby kvalita a rozsah studia dívek, závisely na finančních možnostech rodiny. Navíc stále přežívalo dogma, že žena patří do privátní sféry a měla by se realizovat při starostech o domácnost, děti a manžela. Až díky druhé generaci národních obrozenců, kteří ve vzdělané matce viděli vychovatelku nové generace vlastenců, se začaly zřizovat české dívčí ústavy. Postupem času byly zakládány vyšší dívčí školy a dívčí průmyslové školy, na jejichž vzniku měly podíl i takové spolky jako Vesna (1866) nebo Ludmila (1951). Možnost studovat na středních školách se ženám otevřela díky výše zmiňované Hasnerově reformě. Na jejím základě vzniklo dívčí pedagogium, které vychovávalo budoucí učitelky. Dalším krokem bylo zřízení gymnázií, za zmínku zde stojí soukromé dívčí gymnázium Minerva (1890), které vzniklo z iniciativy Elišky Krásnohorské a „jejího“ Spolku pro ženské studium „Minerva“.³

² K dějinám školství a vzdělání v 19. století viz LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš - MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti*. Praha, 2011; LENDEROVÁ, Milena – MACKOVÁ, Marie - BEZECNY, Zdeněk – JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století: II. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice, 2005.

³ K dějinám dívčího vzdělávání viz LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu a modlitbě: Žena v minulém století*. Praha, 1999.

1.2 Proměny školských budov

V souvislosti s vývojem české kultury v průběhu 20. a 30. let minulého století začala vznikat i nová školní architektura. Postupně se rostly hygienické a pedagogické požadavky, které se projeví na vnější i vnitřní podobě budov. Školy se tak staly ztělesněním jednoduchosti, jasnosti, čistoty, vzdušnosti a světlosti. Podíl na této přeměně měla řešení školských budov v západních zemích (Holandsko, Německo, USA) a silící vliv purismu a funkcionalismu, který kladl důraz právě na jednoduchost, čistotu a zejména funkčnost.

Hlavním hybatelem v těchto změnách byla i nová pedagogika, která začala doplňovat teorii praxí, potřebou hygieny a tělesného pohybu na čerstvém vzduchu. Právě pohyb v přírodě začala prosazovat tzv. *Lebensreform*, což bylo hnutí za reformu způsobu života, které vzniklo v Německu již na konci 19. století. Spolu s ní úzce souvisí propojení činností v třídě s prací v dílnách.⁴

Jedním z předních důvodů, proč původně vznikaly školy tak studené připomínající spíš kasárna, bylo zapříčiněné i tím, kdo vlastně školní a obytné budovy stavěl. Vše měli ve svých rukách úředníci, kteří byli většinou zcela neznalí v umění a estetice. Velký počet budov tak prováděli stavební byrokraté místo vzdělaných umělců. A výsledkem byly nepřívětivé a neosobní stavby. Dokonce zde byly i snahy stavebních kanceláří, vytvořit jakýsi univerzální model a projekt škol, což z technických důvodů bylo absolutně nepoužitelné, neboť je potřeba zohlednit např. pozemek novostavby.⁵

Nejlepším východiskem jak získat lepší a účelnější školy bylo vypisování soutěží. Do nich se hlásili architekti se svými programy, které předkládaly vybrané porotě, ale tentokrát již tvořené lidmi vzdělanými v oboru. Díky tomuto způsobu výběru mohli konečně do hry vstoupit i samotní pedagogové. Ti svými připomínkami a požadavky napomohli k vytvoření funkční a smysluplné školy.⁶

⁴ ANDĚL, Jaroslav. Nová vize: avantgardní architektura v avantgardní fotografii. Praha, 2005. ISBN 80-7209-624-9, s. 140-149.

⁵ EDGAR, Emil. Školy. Praha, 1918, s. 3-6.

⁶ Tamtéž, s. 20-30.

1.2.1 Pozemky a poloha škol

Prvním důležitým krokem k vytvoření vyhovující školy byl správný výběr pozemku. U prvních vzdělávacích ústavů selekce vhodné půdy nehrála významnou roli, a proto byly jejich budovy často vtěsnány mezi dvě přilehlé stavby. To bylo častým jevem zejména v centrech měst. Tím pádem nebylo možné brát ohled na situování objektu vůči světovým stranám. Což je podstatný faktor zvláště pro prosvětlení učeben. Může totiž dojít k tomu, že přímé sluneční paprsky dopadají na hlavy, nebo ještě hůře do očí žáků.⁷

Výběr parcely, kde bude nová škola stát, se proto stal primárním problémem. Nejvhodnějším místem se stala volná a prostorná staveniště například v nových částech měst. Zde bylo zaručeno, že budova se nebude tísnit mezi jinými domy a dostatek prostoru v okolí umožní zřídit při škole například venkovní hřiště. Zároveň se novostavby začaly obklopotvat zelení, která bránila proniknutí nepříjemných a rušivých elementům z ulic do učeben. A naopak se staly přívodem dostatečného světla a čerstvého vzduchu. Co se týče kvality půdy, škola nesměla stát na zemině znečištěné organickými látkami. Stejně tak měla být vyšetřena povaha spodní půdy a poloha spodních vod.⁸

Volné prostranství vzniklé v okolí ústavu se potom využívalo k zřizování venkovních sportovišť a v některých případech i bazénů. Díky stále sílícímu vlivu ze západních zemí se začaly rozšiřovat tzv. lesní školy, kde místnosti od přírody dělily skleněné stěny, které se daly snadno rozevřít. Tím došlo k propojení s okolím a na přilehlých terasách bylo možné provozovat výuku na čerstvém vzduchu.⁹

Dalším klíčovým faktorem při navrhování škol, byla správná orientace učeben vůči světovým stranám. Tento aspekt měl být řešen podrobnou anketou znalců, uměleckých korporací, lékařů a učitelů. Architekt Emil Edgar dle vlastních zkušeností doporučoval orientovat učebny na jih. Jižní světlo je dle jeho názoru při vyučování snesitelné a má dokonce i desinfekční účinky. Proti tomu například světlo východní v létě ozařuje třídy celé dopoledne, což může vést k brzkému vyčerpání a únavě a okna umístěná západním směrem zase mohou prostor příliš vyhřívat. Zcela by se projektanti měli vyhýbat severní straně, která prozáření učebny vylučuje.¹⁰

⁷ EDGAR, Emil. *Život a umění: soudobá architektura*. Praha, 1921, s. 70.

⁸ EDGAR, Emil. *Školy*. Praha, 1918, s. 35-41.

⁹ STRÍBRNÝ, Vladimír. Nové vlivy ve stavbě škol. *Stavba*. 1930-1931, č. 9, s. 146.

¹⁰ EDGAR, Emil. *Život a umění: soudobá architektura*. Praha, 1921, s. 71-72.

1.2.2 Exteriér škol

Staré školy většinou uchvacovaly svým honosným a bohatým vzhledem. Šlo zejména o historizující stavby, které se podobaly palácům nebo zámečkům. Proto se u nás radnice často podobá škole a naopak škola radnici, kulturnímu domu nebo jiné veřejné budově. Takové typy objektů byly stavěny především v obcích, kde neměli mnoho monumentálních a reprezentativních domů. Chtěly skrz reprezentativní školu vyjádřit své sebevědomí, vlastenectví a pýchu.¹¹ Ve městech s vysokým počtem německého obyvatelstva se školní stavby staly dokonce prostředkem soupeření a konkurence, zda německá či česká škola bude zastiňovat tu druhou.

Reprezentativní a bohaté fasády daly vzniknout jakýmsi divadelním školám, které sice na oko fascinovaly, ale zcela postrádaly jakoukoliv funkčnost. Snad jen účelnost budovy vyjadřovaly poněkud většími a rozšířenými okny.¹²

Dalším prohřeškem starších škol bývala velmi často netolerance vůči okolním stavbám. Je tím míněno hlavně to, že vzdělávací ústavy vertikálně převyšovali domy stojící v jejich blízkosti. Takové jevy byly časté zvláště na venkově, kde školská budova byla o několik pater vyšší než většina přilehlých domků. V takovém případě měl být projekt řešen zejména do šířky.¹³

U škol nových byl důraz kladen zvláště na účelnost, čistotu a jednoduchost. Zdobné ornamenty a dekory byly nahrazeny hladkými a čistými omítkami popřípadě rezným zdíven. Nové železobetonové konstrukce umožnily nahradit úzká okna, velkými pásy oken přes celou délku strany.

Historizující školní budovy bývaly dle barokních či renesančních vzorů zakončovány valbou či mansardovou střechou. Tím vznikaly půdní prostory, které byly prakticky ovšem málo využitelné. Naproti tomu pro funkcionalistické stavby byly typické střechy ploché. Ty vybízely k dalšímu možnému využití, mohly sloužit jako terasy, kde v letních a teplých měsících probíhala výuka. Je pravda, že tento princip vzdělávání na čerstvém vzduchu se prosadil především v zahraničí, a ačkoliv čeští architekti chtěli, aby se tento trend uchytil i u nás, ploché střechy zůstávaly nevyužity.

Součástí školy bývaly i byty ředitele a školníka. Ty dle dobových předpisů¹⁴ měly mít vlastní vchod, ale zároveň být i součástí celé budovy. Modernější architekti tato obydlí začali

¹¹ EDGAR, Emil. *Život a umění: soudobá architektura*. Praha, 1921, s. 71

¹² Tamtéž, s. 71.

¹³ HAVLIČEK, Ferdinand. O stavbách školních budov. *Styl*. 1923-1924, roč. 4, č. 9, s. 118

¹⁴ Rakouské předpisy z roku 1888, §2.

umístovat do samostatných vil, které byly součástí pavilónu školy. Učinil tak například Josef Gočár v Hradci Králové u Koželužské školy, kde vedle budovy školy nechal postavit i vilu ředitele, která svým rezným zdívkem korespondovala se celým objektem.¹⁵

1.2.3 Dispozice školy

Nejčastěji používaným typem, který přetrval i do moderní doby, byl tzv. chodbový systém, představující uzavřenou budovu s potměnými chodbami a vedle sebe řazenými učebnami. Postupem času se ale i tento princip vnitřního zařízení začal proměňovat. Více bral ohled na světlo, vzduch a prostornost. Proto začaly být úzké chodby rozšiřovány, aby žáci měli dostatek volnosti i za nehezkého počasí, kdy se nemohlo ven. Zároveň se díky využití velkých a prostorných oken, daleko víc a kvalitněji prosvětlovaly.¹⁶

Dalším dispozičním typem byla škola s centrální halou. V takové budově byla namísto chodeb jedna centrální síň, která sloužila zároveň jako společenská místnost nebo aula. V některých případech byla řešena i tak, že v ní bylo umístěno dokonce i jeviště, na kterém děti mohly hrát divadelní představení. Dalším zpestřením bylo využití promítací komory a stěny, na které byly žákům pouštěny vzdělávací filmy. Tento halový typ školy se nachází například v Černilově u Hradce Králové.¹⁷

Díky zahraničním vzorům se i čeští architekti snažili vytvořit v českém prostředí tzv. pavilónové školy. Jejich princip byl jednoduchý. Za nevlídného počasí se učí uvnitř v místnosti, v létě naopak na přilehlém dvoře či terase. Učebna měla jednu či dvě prosklené stěny, které za hezkého počasí bylo možné rozevřít, a tím sjednotit vnitřek s vnějškem. Původně byly tyto školy zřizovány pro tělesně slabé děti, postupem času si však tento způsob řešení propojení interiéru s přírodou začaly žádat i školy všeobecné. Nejčastěji se tyto školy nacházely v Holandsku a Německu. V České republice se asi nejvíce tomuto typu školy podobala Obecná a mateřská škola v Jiráskově čtvrti v Brně (1928-1929).¹⁸

1.2.4 Šatny a chodby

Prvním řešením, kam odkládat šaty a obuv, bylo zřízení věšáků v učebnách, což neosvědčilo. Dalším pokusem bylo začlenění šaten jako samostatné místnosti mezi učebny. Ovšem také bez úspěchu. Situování šaten v chodbách zase vedlo k jejich rozšiřování a tím i

¹⁵ HAVLIČEK, Ferdinand. O stavbách školních budov. *Styl*. 1923-1924, roč. 4, č. 9, s. 118.

¹⁶ POLÁŠEK, Josef. Nové směry ve stavbě škol. *Stavitel*. 1931-1932, roč. 13, s. 131.

¹⁷ Tamtéž, s. 131-132

¹⁸ POLÁŠEK, Josef. K vývoji školních budov. *Stavitel*. 1929, roč. 10, s. 160.

zvyšování nákladů. Vzhledem k tomu, že se žáci převlékali a zouvali v blízkosti učeben, šířil se prach a nepořádek snadno i do samotných tříd. Nejprospěšnějším východiskem se staly tzv. centrální šatny. Zřizovány byly v přízemí nebo suterénu budov, čímž byla zaručená maximální čistota. Současně údržba a odvětrávání takovýchto prostor bylo snazší.¹⁹ „*V centrální šatně, třeba cele zasklené, možno oděv v době dešťů osušiti, aby zablácené boty, tvořící prach, neznečišťovaly budovy a aby také hluk po chodbách byl paralysován.*“²⁰

Komunikační jednotkou mezi jednotlivými částmi budovy jsou chodby a schodiště. S ohledem na hygienu a dostatečný pohyb, se začaly obyčejné úzké chodby rozšiřovat. Dělo se tak v první řadě kvůli žákům, aby zde mohli o přestávkách korzovat. Rovněž z chodeb zmizely vitríny či skříně, které prostor zužovaly, a nahradily je skříně vestavěné. S chodbami souvisí schodiště. Ta byla buď dvou- nebo trojramenná a dostatečně široká, aby se zbytečně netvořily fronty. Architekti se souběžně snažili upustit od studených palácových schodišť, která postrádala intimitu.²¹

1.2.5 Tělocvičny

Zařazení tělesné výchovy do pedagogických osnov znamenalo vytvoření vhodných podmínek a prostor pro praktikování tělesné kultury. Za tímto účelem vznikaly tělocvičny. Dnes každému velmi známá prostorná plocha s vysokými stropy přirozeně na svém počátku vypadala docela jinak.

Školy, které byly umístěny v centru města, samozřejmě neměly možnost na malé ploše zřídit samostatnou část stavby, kde by bylo umístěno sportoviště. Dokonce ani v okolí budovy nebylo volné prostranství pro venkovní hřiště. Takové ústavy svá cvičiště velmi často umísťovaly do suterénu. V těchto místech pochopitelně nebylo možné umístit velká okna, která by tělocvičnu prosvětlovala a současně i řádně odvětrávala. Jinou, náhradní variantou, bylo využití rezervní učebny místo tělocvičny, což zase nevyhovovalo rozměrově.²²

Proto u nových škol vznikaly samostatné přístavby, které byly se školou propojeny uzavřenou chodbou, nebo tělocvičně bylo vyhrazeno jedno z křídel objektu. Takové sportovní haly již měly nejen velká okna pro dostatek světla, ale i speciální komory pro nářadí a pomůcky. Neoddělitelnou součástí tělocvičen byly šatny, kde se žáci mohli převlékat do

¹⁹ STŘÍBRNÝ, Vladimír. Nové vlivy ve stavbě škol. *Stavba*. 1930-1931, č. 9, s. 145-146.

²⁰ POLÁŠEK, Josef. O moderní škole. *Žijeme*. 1931, s. 202-203.

²¹ EDGAR, Emil. *Život a umění: soudobá architektura*. Praha, 1921, s. 72.

²² EDGAR, Emil. *Školy*. Praha, 1918, s. 11.

sportovního oděvu. Zároveň u nich, z hygienických důvodů, byly zřizovány umývárny a toalety.²³

Pokud to okolí umožňovalo, stavěla se u škol venkovní hřiště. Pohyb na čerstvém vzduchu byl většinou lékařů doporučován, proto byli žáci vypouštěni ven i v přestávkách mezi vyučováním. Někteří architekti chtěli tělesnou výchovu přesunout pouze ven. Odůvodňovali to tím, že otužování je zdraví prospěšné a navíc by venkovní haly mohly v zimních měsících posloužit k zimním sportům, například k bruslení.²⁴ Součástí některých plánů byly i venkovní bazény, z nich ale ve většině případů sešlo.²⁵

1.2.6 Učebny a jejich vnitřní vybavení

Podstatnou složkou školy jsou učebny. Místnosti, v kterých žactvo tráví celou vyučovací dobu, prošly určitými přeměnami, které úzce souvisely s postupným zájmem o vývoj dítěte jako jednotlivce. Třídy musely být řešeny tak, aby se v nich děti cítily příjemně a současně, aby jim nepůsobily zdravotní problémy.

Základním elementem, nepostradatelným pro každou učebnu, bylo a stále je osvětlení. V původních školách bylo dostatečnému prosvětlení bráněno užíváním menších úzkých oken. Navíc se mezi jednotlivými okny často nacházely široké pilíře, které zbytečně vrhaly do učeben stíny a v některých případech okna zdobily těžké a zcela zbytečné záclony. Proto architekti začali přistupovat k variantě daleko větších a prostornějších oken, jaká se používala v zahraničí. Ideálem byl jednotný pás oken přes celou délku stěny, čímž se zabránilo tvorbě zbytečných meziokenních sloupů. Rámy se ještě členily. Horní a spodní část byla sklápěcí, a tím sloužila jako ventilace, a střední díl byl plně otevíratelný.²⁶ Další možnou variantou, ale poněkud finančně náročnější, bylo využití oken po obou stranách učebny. Fungovalo to tak, že na stinnější straně zůstala tato velká okna. Ovšem na stěně, kde silně svítilo slunce, se použila úzká horizontální okna, umístěná u stropu. Tím se dosáhlo plného osvětlení učebny bez jakýchkoli stínů. Tento princip aplikoval například Jan Gillar v Praze u tzv. francouzských škol.²⁷

U vnitřního vybavení tříd se architekti snažili co nejvíce a nejlépe využít veškerý prostor. To vedlo k přetvoření školních tabulí a stěn. Na místo svislých tabulí došlo k rozšíření tabule do šířky. Ty někdy zaujímaly všechny plné stěny učebny a byly

²³ ŠVÁCHA, Václav. O školních tělocvičnách. *Architektonický obzor*. 1908, roč. 7, č. 10, s. 37-38.

²⁴ MAŠEK, J.: Nové školní budovy a nové požadavky. 181-182.

²⁵ Viz například základní škola Josefa Gočára v Hradci Králové

²⁶ STRÍBRNÝ, Vladimír. Nové vlivy ve stavbě škol. *Stavba*. 1930-1931, č. 9, s. 141-145.

²⁷ Stavitel 2 ...

kombinovány s vestavěnými skříněmi, sloužícími k úschově pomůcek. Zbývající stěny byly kryty vitrínami nebo upraveny tak, aby se daly přímo použít pro vyučování.²⁸

Co se týče sedacího nábytku, nejčastěji používaným byly školní lavice, a to i přesto, že v západních zemích v tomto období děti již běžně sedávaly na židličkách u pracovních stolků. Tento typ vybavení disponoval oproti českým lavicím lehkostí a mobilitou. Tím pádem se interiér tříd dal snadno pozměnit podle potřeb vyučujícího, což samozřejmě české lavice, díky své bytelnosti neumožňovaly. I přesto k určité změně došlo. Více sedačkové těsné lavice byly nahrazeny tzv. Rettigovým systémem. Jednalo se o lavice o dvou sedadlech, kdy každý žák seděl na kraji. Další výhodou byla jejich hmotnost. Tyto lavice byly lehčí, snadno se překlápěly, a to usnadňovalo důkladné čištění podlahy.²⁹

Postupným změnami pedagogických osnov již přestaly obyčejné třídy dostačovat. Ve stavebních programech se, na žádosti učitelů, začaly objevovat speciální prostory. Prvním takovým je například reprezentativní místnost – aula. Ta posloužila ke školním oslavám a současně k vyučování zpěvu. Při školních knihovnách se začaly zřizovat i tzv. žákovské čítárny nebo také studovny, které sloužili mladým čtenářům k nerušenému studiu literatury nebo ke zpracovávání domácích úkolů. Speciální učebny byly nutné i pro výuku přírodovědných předmětů – fyziky a chemie. Takové učebny byly řešeny stupňovitým řazením sedadel kolem katedry. Žáci tak daleko lépe viděli na vyučujícího při předvádění experimentů. Demonstrační stůl musel být zároveň opatřen regulovaným přítokem a odtokem vody a přípojkou plynu a elektřiny. Nezbytnou součástí takovéto učebny byl i přírodovědecký kabinet, kde se bez problémů schraňovaly veškeré pomůcky. Vznikaly taktéž kreslírny opatřené speciálním vybavením pro kresbu a malbu. Dívčí školy zase zajišťovaly pro žákyňe místnosti pro ruční práce a dokonce i kuchyňky, kde se děvčata učila vařit jednoduchá a zdravá jídla.³⁰

Ve stavebních programech nebylo zapomínáno ani na místnosti pro administrativu školy a místnosti pomocné. Ve zvláštních částech křídel staveb byly situovány učitelské kabiny a ředitelna se sborovnou.³¹

²⁸ STŘÍBRNÝ, Vladimír. Nové vlivy ve stavbě škol. *Stavba*. 1930-1931, č. 9, s. 145.

²⁹ EDGAR, Emil. *Život a umění: soudobá architektura*. Praha, 1921, s. 80-81.

³⁰ EDGAR, Emil. *Školy*. Praha, 1918, s. 26-32.

³¹ EDGAR, Emil. *Život a umění: soudobá architektura*. Praha, 1921, s. 73.

2 KATALOG VYBRANÝCH ŠKOLNÍCH BUDOV A JEJICH TVŮRCŮ

Následující kapitola představuje několik zajímavých školních objektů z jednotlivých stylových období po celé České republice. Představeny jsou zde nejen budovy z velkých měst, jako je Brno nebo Praha, ale čestné místo jistě patří i školám, které byly postaveny i menších městech či městysech.

2.1 Historizující slohy

„...a také mimo ateliery umělců ujímalo se pomalu přesvědčení, že normální sloh hodí se již jenom pro úřední budovy a činžáky a kostely že sluší středověké slohy a zámku, radnici nebo škole renaissance.“

(Zdeněk Wirth - Antonín Matějček, *Česká architektura 1800-1920*)

Vyčerpání umělecké vynalézavosti po vskutku „bohatém“ baroku měla za následek, že výtvarníci a architekti se začali navracet k dobám minulým a oprašovat tak již dávné styly. Prvním takovým byl klasicismus, který se inspiroval antickým uměním. Historie ovládala i pokrokové devatenácté století. To se navrácí k mladšímu období, kterým je středověk.

Celá tato etapa se dělí do několika dekád. První se navrácí ke gotice a byla nejvíce používána především v Anglii a Francii. V druhé polovině 19. století ožívá renesance, která již bere na vědomí nové hygienické principy, a tak stavby podléhaly novému půdorysnému řešení, nové dispozici a spojení s ulicemi. Kolem roku 1900 se objevuje novobarok, kterým architekti chtěli Praze navrátit její historický ráz, jenž byl narušen probíhající asanací. Poslední etapou historismu je tzv. eklekticismus, který spočíval v kombinaci slohů, a to zcela bez ohledu na funkci či podstatu staveb.³²

Dlouhé devatenácté století je také obdobím národního uvědomění, které se v sedmdesátých letech projevilo i v architektuře. Došlo k odpoutání se od vlivu Vídně a Mnichova, dokonce vznikl nový národní sloh - česká renesance, která byla založena Antonínem Whielem. Snaha odlišit se a konkurovat německým stavbám byla zřetelná především ve městech, kde většinu obyvatel tvořili Němci. Jedná se hlavně o moravské metropole.³³

³² WIRTH, Zdeněk - Antonín MATĚJČEK. *Česká architektura 1800-1920*. Praha, 1922, s. 25-36.

³³ Tamtéž, s. 36.

První takovou bylo Brno, které bylo silně obsazeno německým obyvatelstvem. Dosvědčuje to i velké množství německých úřadů, které soupeřily s úřady českými. Takové hašteření je znatelné především na reprezentativních budovách, jako byly školy. Příkladem je bývalá **Česká dívčí měšťanská škola na Králově Poli**. V roce 1903 zde poprvé zasedala česká rada, která v rámci takového soupeření nechala vybudovat honosnou školu. Ačkoliv stavba není velkých rozměrů, o to velkolepěji měl působit exteriér. Jednopatrová budova s dvěma křídly tvořícími čestné nádvoří byla postavena pravděpodobně právě v roce 1903. Kdo byl však autorem, není jasné. Hypoteticky je možné, že jde o výsledek spolupráce brněnského městského stavebního úřadu nebo zemského stavebního úřadu.³⁴

Kompozice celé budovy svými předsazenými křídly a přebohatou zdobnou fasádou připomíná „*renesanční zámeček se stylovými odkazy na předbělohorskou dobu*“.³⁵ Obě křídla jsou zakončena štíty. *Z neomítané cihelné plochy vystupuje vysoký reliéf ostře řezané štukové výzdoby*. Nakonec v této stavbě fungovala dívčí škola jen deset let, poté se přesunula do nově postavené společné školní stavby na Slovanském náměstí.³⁶

Moravská Ostrava na tom nebyla jinak, i zde se potýkali s národnostní problematikou. Německá a česká populace mezi sebou vedla politické souboje, a to právě i prostřednictvím nových vzdělávacích ústavů. Proto když v roce 1898 bylo Maticí ostravskou otevřeno české gymnázium, nemohli ani Němci zaostávat. Proto vzniká **druhé německé gymnázium**. Po vyhlášení soutěže na projekt nové školy v roce 1899 byl nakonec vybrán návrh Arthura Streita z Vídně. Dvoupatrová stavba, na rohu dnešní Českobratrské ulice, představuje renesančně klasicistní styl s dekorativními motivy secese. Fasádu zdobí nadbytek sloupů, pilastrů a plastiky skutečných i fantastických tvorů. Dominantou tohoto objektu je nárožní část zakončená věžičkou. Původní hodiny, které se nacházely pod římsou kupole, byly nahrazeny novými kruhovými okny. Celé toto dílo mělo svou honosností sloužit „*městu na ozdobu a měšťanům k radosti a hrdosti*“.³⁷

Obrozenecké snahy o sebeurčení české kultury spočívaly i v založení **c.k. umělecko-průmyslové školy v Praze**. Ta byla založena v roce 1885 „*za účelem vychování v umění dovedných sil pro umělecký průmysl a vycvičení učitelských sil pro vyučování umělecko-*

³⁴ ZATLOUKAL, Pavel. *Brněnská architektura 1815-1915: průvodce*. Brno, 2006. ISBN 80-239-7745-8, s. 166.

³⁵ Tamtéž, s. 166

³⁶ Viz kap. 2.2. Secese.

³⁷ VYBÍRAL, Jindřich. *Zrození velkoměsta: architektura v obraze Moravské Ostravy 1890-1938*. Ostrava, 2003. ISBN 80-86517-94-2, s. 27.

průmyslové“. První ředitelem a zároveň i projektantem školní budovy se stal František Schmoranz ml. (1845-1892).³⁸

Ten pocházel z nejvýznamnějšího slatiňanského rodu Schmoranzů, který nejvíce proslavil jeho otec František Schmoranz st. Těžiště otcovy tvorby spočívalo v obnově historizujících a církevních památek, ovšem byl autorem i spousty nových staveb po celých východních Čechách. František ml. byl prvorozeným synem, který v brzkém věku začal projevoval svůj neobyčejný výtvarný talent. Po ukončení studií se vydal do zahraničí a v Hamburku mu byla nabídnuta práce v Egyptě. Po návratu do Rakousko-Uherska si založil vlastní architektonickou kancelář. Kromě budovy VŠUP navrhl například pardubickou synagogu (1879), lovecký letohrádek v Rábech (u Pardubic) pro R. Drasche von Wartinberg (1882) nebo turecké lázně „Hamman“ v Trenčianských Teplicích (1885-1887).³⁹

Mohutná trojkřídlá stavba, rozprostírající se na Palachově náměstí, ovšem nesloužila pouze Uměleckoprůmyslové škole. Hlavní křídlo na náměstí sloužilo původně ještě Malířské akademii, kdežto VUŠP se nacházela v traktu na Alšově nábřeží. Celý objekt je inspirován italskými paláci, ačkoliv hlavními vzory byly pro architekta sídla Akademií výtvarných umění ve Vídni a v Paříži. Neorenesanční budova je opatřena velkými ateliérovými okny. Spolu s plastickou výzdobou zcela vystihují význam této stavby. Průčelí totiž zdobí jména velkých renesančních a barokních umělců, další dekorací jsou kopie antických a renesančních soch – Venuše Medicejské a Uranijské, Tančících satyrů nebo i Úsvitu a Soumraku od Michelangela. Historizující ráz stavbě dodává využití bosáže a rustiky na vnější fasádě. Uvnitř objektu se nachází původní malířská výzdoba, která je zachována jak ve výstavním sále, tak i v části chodeb.⁴⁰

Významnou roli z hlediska kulturněhistorického sehrály školní stavby i v Českých Budějovicích. Většina budov stále podléhá historizujícímu stylu se secesním dekorem. Jednou z prvních školních objektů v jihočeském městě se stala **skupina budov dívčího lycea, penzionátu a průmyslové školy pro ženská povolání**. Projekt zadal dámský spolek Ludmila v roce 1906.⁴¹

³⁸ PACHMANOVÁ, Martina – PRAŽÁKOVÁ, Markéta. *Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze 1885-2005*. Praha, 2005. s. 16-19.

³⁹ ŠULC, Ivo. *Rod Schmoranzů ze Slatiňan.: mozaika z dějin rodu*. Chrudim, 2002. ISBN 80-902257-7-2, s. 8-10.

⁴⁰ Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze. In: ArtMap [online]. [cit. 2012-05-05]. Dostupné z: <http://www.artmap.cz/institute-178/vysoka-skola-umeleckoprumslova-v-praze>

⁴¹ Secesní architektura v Českých Budějovicích: její stavitelé a hodnocené vybraných staveb. Jihočeská univerzita, 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

Dívčí lyceum bylo postaveno v letech 1906-1907 podle návrhu místního architekta Josefa Pfeffermanna⁴². Šlo o dvoupatrovou nárožní budovu, která odpovídala svým tvaroslovím pozdnímu historismu, především pak novorenesanci a novogotice. Dekor fasády je již secesního rázu. Objevují se zde typické přírodní motivy a ženské masky. Hlavní vchod lycea zdobí portál připomínající oslí hřbet doplněný floristickým dekorem. Jednotlivá křídla stavby jsou završena zdobnými štíty.⁴³

Rok na to se vedle samotného lycea začala stavět i budova dívčího pensionátu Jihočeská Vesna (1908-1909). Po dokončení a otevření „internátu“ byla započata i první etapa výstavby Ženské školy průmyslové spolku Ludmila (1909). K jednopatrovému traktu v letech 1910-1911 bylo přistavěno i západní křídlo, a tím byla završena druhá fáze dostavby průmyslové školy. Dalším prvkem, který vznikl v roce 1909, byla tělocvična s jevištěm. Ta tvořila spojovací článek mezi lyceem a pensionátem. Celá výstavba toho secesně-historizujícího komplexu byla završena zřízením zahrady (1911). Vznikl tak ojedinělý areál v Čechách, který spojoval dívčí školy s penzionátem a přilehlou zahradou.⁴⁴

Další školou, která byla určena dívkám, budoucím učitelkám, bylo **Litomyšlské Paedagogium** z let 1905-1907. Do roku 1905 se totiž v českých zemích vychovávaly učitelky pouze ve státních ústavech v Praze a Brně, kde samozřejmě studium bylo draze placené. Proto se zástupci Spolku českého učitelstva domluvili se starostou Litomyšle na zřízení nové ústavu pro vzdělání učitelek, které by bylo založeno na pokroku a přístupnosti i nezáměrným dívkám.⁴⁵

Dvoupatrová stavba s hlavním průčelím směřujícím na Komenského náměstí pochází od architekta Dobroslava Hnídka. Ten dal škole vzhled připomínající renesanční zámeček. Dokazuje to především sgrafitová omítka s lunety pod korunní římsou a volutové štíty. Vstup zdobí vrcholně renesanční portál s trojúhelníkovou atikou a nápisem Pedaegogium. Budova školy je ovšem již opatřena velkými a prostornými okny, která přivádí do místností dostatek světla. Za dominantu celého objektu lze považovat zakončovací věžičku s lucernou.⁴⁶

⁴² Josef Záruba-Pfeffermann (1869- 1938) byl český a československý architekt, politik, člen České strany pokrokové a poslanec Revolučního národního shromáždění Republiky československé za slovenskou reprezentaci.

⁴³ Secesní architektura v Českých Budějovicích: její stavitelé a hodnocené vybraných staveb. Jihočeská univerzita, 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

⁴⁴ České dívčí lyceum, pensionát Jihočeská Vesna a Ženská škola průmyslová. In: Slavné vily [online]. [cit. 2012-05-05]. Dostupné z: <http://www.slavnevily.cz/stavby/stavby-ceskych-budejovic/ceske-divci-lyceum-pensionat-jihoceska-vesna-a-zenska-skola-prumyslova>

⁴⁵ Litomyšlské Paedagogium. In: [online]. [cit. 2012-06-16]. Dostupné z: <http://www.vospspgs.cz/?sekce=2/20/>

⁴⁶ LIPUS, Radovan - VÁVRA, David. Šumná města: kniha třetí. Brno, 2008, s. 329.

2.2 Secese

„Secese je vlastně ukončením starého období historizujících slohů, jejich vyvrcholením a tím i jejich překonáním.“⁴⁷

(Jan E. Koula, *Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století*)

90. léta 19. století se nesou ve znamení nového stylu inspirovaného naturalistickými prvky. Secese se do Prahy dostává z Vídně díky Bedřichu Ohmannovi a jeho ornamentálnímu naturalismu. Stavby jsou tak pokryty štukovou výzdobou s přírodními výjevy. Příkladem je Štorchův dům (1896–1897) na Václavském náměstí nebo kavárna Corso na Příkopech (1897–1898), která byla zbořena. Secese přinesla užitečné prvky, které se později uplatnily u konstruktivní architektury. Patří sem hlavně využití řezného zdiva, dřeva a jiných přírodních materiálů, nezakryté konstrukce jako jsou skleněné římsy, železné střechy a nové hmoty ve stavebnictví v podobě skla, železa, dlaždic a obkladaček.⁴⁸

Dalšími představiteli tohoto směru jsou mimo jiné Jan Kotěra (Okresní dům v Hradci Králové 1903–1904), Josef Fanta (budova Wilsonova nádraží v Praze 1901–1909), Antonín Balšánek (Východočeské divadlo v Pardubicích 1906–1909, Obecní dům v Praze 1905–1911). Dále sem patří stavitelé, kteří tíhli k lidové architektuře, např. Dušan Jurkovič - Poustevny na Radhošti (1897–1899), „Peklo“ u Náchoda (1901), lázeňské stavby v Luhačovicích (1901–1908) a Kamil Hilbert - kostel sv. Jana Nepomuckého ve Štěchovicích (1910 – 1919).⁴⁹

Významný a zkušeným architektem školních budov byl Ladislav Skřivánek (1877 – 1957). Studoval na Vysoké škole technické a na Akademii výtvarných umění ve Vídni u samotného Friedricha Ohmanna. Zároveň se účastnil seminářů pro stavbu měst, které byly pořádány Berlínskou vysokou školou technickou.

Po studiích přijal místo na průmyslové škole stavební v Plzni. Počátkem 20. let 20. století působil jako profesor na Umělecko-průmyslové škole v Praze, jehož přednášky byly zaměřeny na deskriptivní geometrii, nauku o barvách aj.

Co se týče návrhů a prací, jeho odborný rozsah byl vskutku obsáhlý. Kromě návrhů veřejných budov (především pak škol) se dále věnoval projektování soukromých staveb, navrhoval sgrafitové malby či umělecko-průmyslové předměty a také regulační plány měst.⁵⁰

⁴⁷ KOULA, Jan Emil. *Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století*. Praha, 1940 s. 10

⁴⁸ Tamtéž, s. 10.

⁴⁹ Tamtéž, s. 10 - 15

⁵⁰ Ladislav Skřivánek. In: Archindex.cz [online]. [cit. 2012-02-08]. Dostupné z: http://www.archindex.cz/index.php?id_firmy=44&stat=CZ&Neobsah=1&NePoukazky=1

Mezi realizované projekty patří budova Obchodní a živnostenské komory a dům U Matky Boží v Plzni či Kaple sv. Prokopa v Peci pod Čerchovem. Významnou část jeho tvorby dále tvoří školní stavby. Byl autorem například Masarykovy základní školy v Klatovech, Reálného gymnázia v Duchcově, Husovy školy v Krušovicích a v neposlední řadě také budovy Základní školy v Opočně.

Budova **Základní školy v Opočně** v okrese Rychnov nad Kněžnou pochází z roku 1906. Původně se jednalo o bývalou radnici s měšťanskou školou. Objekt se nachází na Trčkově náměstí, v místech, kde původně stála renesanční radnice a hostinec „Maglaj“. Jedná se o patrovou stavbu s třemi křídly, vsunutou mezi budovu dnešní Základní umělecké školy a renesanční měšťanský domek. Severní a jižní křídlo je propojeno otevřeným průchodem, nad jehož novogotickým průčelím se objevuje symbolický nápis „*Cesta světla*“. Na vzniklém nádvoří se nachází dvorní přístavek, který zde slouží jako vstup do budovy. Ačkoliv Ladislav Skřivánek nacházel inspiraci především v renesanci, tento objekt je postavena v ryze secesním duchu, jak tomu nasvědčuje desetiosá secesní fasáda se zdobným dekorem. Interiér školy je ve stylu „staré školy“. Dokazuje to především nedostatečné prosvětlení chodeb, úzké schodiště a v neposlední řadě i absence šaten. Jelikož tato stavba slouží i dnes jako základní škola nižšího stupně, proběhly zde změny, aby budova splňovala veškeré hygienické požadavky.⁵¹

Zřízení nové školy bylo pro každé město významnou událostí. Stejně tomu bylo v České Třebové. V roce 1909 zde bylo zřízeno Reálné státní gymnázium. Důležitým faktem bylo to, že se na této škole učilo v českém jazyce. V okolních městech (Lanškroun, Svitavy) se nacházely školy německé, což v sobě neslo hrozbu poněmčování.⁵²

Nová škol si žádala i novou budovu. Problém byl ovšem s pozemkem, kde měla novostavba stát. Prostorná parcela nedaleko centra města byla nejnižší položenou ve městě a navíc tudy protékala strouha s odpadními vodami z pivovaru. Nakonec se půdu podařilo odvodnit. V nejnižším bodě pozemku vznikl sad a školní stavba se přesunula na vyšší místo dál od silnice.⁵³

Vyprojektováním budovy **Státní reálky** (1912) byl pověřen architekt Alois Dryák.⁵⁴ Ten dal škole podobu dvoupatrové secesní budovy. Jako první byla dokončena přilehlá vila

⁵¹ Stavebně historický průzkum strojopis NPÚ Josefov

⁵² *Reálné gymnázium v České Třebové: architektura Aloise Dryáka*. Brno, 2008. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, s. 8.

⁵³ Tamtéž, s. 9.

⁵⁴ Alois Dryák (1872 - 1932) byl významný český architekt první třetiny 20. století, kromě toho byl i autorem architektonického řešení dvou z nejznámějších pražských pomníků: pomníku svatého Václava a Františka Palackého.

ředitele, dnes sloužící jako Základní umělecká škola.⁵⁵ Vila je součástí menšího parčíku, umístěného před hlavním průčelím školní budovy.

Fasáda objektu je symetrická, složena z klasických geometrických, místy i z florálních prvků. Tyto dekorace se po obvodu budovy neustále opakují. Celkový dekor fasády tvoří štuková výzdoba a barevné rozložení omítky. Křídla školy zakončuje tmavě zelená mansardová střecha.⁵⁶

Hlavnímu průčelí školy dominuje vstupní rizalit. Ve spodní části je situován vstup s nízkým schodištěm, který zdobí půlkruhový portál s jemným nápisem *Gymnázium*. Nad dřevěnými dveřmi je umístěna plastika Pallas Athény a nad vchodem, v úrovni prvního mezipatra se týčí pět vysokých pilastrů. Mezi nimi se nacházejí čtyři jednoduchá úzká okna ve dvou zónách. Tento blok zakončuje ústupkovitá římsa, která je doplněná o štít s mírně zvlňeným vrškem.⁵⁷

Druhá polovina devatenáctého století byla ve znamení nejen národního myšlení, ale je s ním spojena také ženská emancipace. I zástupkyně něžného pohlaví toužily po vyšším vzdělání, proto zde postupně začaly vznikat spolky a sdružení určená ženám. Asi nejznámějším hnutím tady byl Americký klub dam, založený Vojtou Náprstkem v roce 1865. Pár let na to se tato myšlenka dostala i na Moravu, přesněji do Brna, kde vzniklo v roce 1870 původně pěvecké sdružení Vesna.

Dívčí pěvecký spolek Vesna, jehož „zakladatelem“ byl advokát Josef Illner, měl za hlavní cíl „*dát dívkám z českých rodin možnost se společně vzdělávat ve zpěvu a hudbě a tak netoliko trpný, nýbrž účinný brát podíl na veřejném životě národním.*“⁵⁸ Významným mezníkem pro „školu“ Vesna, jsou roky 1879-1886, kdy se díky Elišce Machové⁵⁹ mohly nechat vystavět první školní budovy pod názvem **První česká pokračovací škola dívčí Ženské vzdělávací jednoty Vesna v Brně**. Prvním ředitelem byl František Mareš (1862-1941), který byl významnou brněnskou osobností a jedním ze zakladatelů Klubu přátel umění.⁶⁰

⁵⁵ VÁVRA, David – LIPUS, Radovan. *Šumná města: třetí kniha*. Brno, 2008. ISBN 978-80-7227-275-4, s. 303.

⁵⁶ *Reálné gymnázium v České Třebové: architektura Aloise Dryáka*. Brno, 2008. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, s. 16.

⁵⁷ Tamtéž, s. 16

⁵⁸ KALINOVÁ, Lucie. *Dcerám českým: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920*. Brno, 2007. ISBN 978-80-7028-303-5, s. 4.

⁵⁹ Eliška Machová jedna z nejvýznamnějších osobností spolku Vesna. Představovala hybnou sílu a duši ústavu. Dokázala získat nezbytné finanční prostředky. Svou sběratelskou činností dala popud ke vzniku jedinečné sbírky lidového umění.

⁶⁰ KALINOVÁ, Lucie. *Dcerám českým: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920*. Brno, 2007. ISBN 978-80-7028-303-5, s. 4.

Jednou z prvotních staveb byla Dívčí odborná škola Vesna s penzionátem v Jaselské ulici v Brně. V roce 1896 byl vybudován objekt penzionátu propojený s budovou průmyslové školy a celý areál byl dokončen v roce 1900 sousední stavbou lycea.

Budova penzionátu byla navržena architektem Antonínem Tebichem. Dvoupatrový objekt se symetrickým průčelím je příkladem české neorenesance. Na výzdobě budovy se podílel Josef Šíma st.⁶¹, který byl autorem sgrafitové fasády, a Joža Uprka⁶², jenž byl tvůrcem korunní římsy s lunetovými obrazy. Navržením a vybavením interiéru byl pověřen Dušan Jurkovič a výzdoba tzv. Moravského salonu byla přidělena opět Uprkovi.⁶³

Zdobnější a o patro vyšší vedlejší budova lycea s členěnými okny byla postavena v secesním stylu. Jejím autorem byl, žák Jana Kotěry, Antonín Pfeiffer (1870-1938). Příkladem pro bohatou sochařskou výzdobu „*v antropomorfním a florálním secesním duchu*“⁶⁴ byl Pfeifferovi Peterkův dům na Václavském náměstí, jehož tvůrci dekoru spolupracovali i na budově lycea. Josef V. Pekárek byl autorem ohromné okřídlené plastiky Světlohoše, která se nachází na středu průčelí. Další dekory jako dívčí maskarony⁶⁵, vlysy s kohouty, pávy či moravskou orlicí jsou podle návrhů Karla Nováka⁶⁶. Stejně jako fasáda je velmi zdobný i interiéru lycea, malované vlysy v učebnách vytvořil akademický malíř z Brna Jano Köhler (1873-1941).

Secesní architektura pronikla i do nově vznikající část města Brno, Královo Pole. I tento severní sektor Brna pociťoval značnou potřebu vlastní školní stavby. Právě součástí obecních voleb v tomto okrsku se stal souboj vedený zastánci a odpůrci nové školní budovy. Nakonec zvítězili podporovatelé novostavby, a tak ještě téhož roku byla vypsaná soutěž o projekt stavby a rok nato následovala další soutěž na její sochařskou výzdobu.

Vítězným návrhem po **Českou obecnou a měšťanskou chlapeckou a dívčí školu** (1912-1913) se stal projekt Antonína Blažka (1874-1944). Dvoupatrová, trojkřídlá stavba je zakončena mansardovou střechou, která spolu s osovým štítem „*evokují pozdně barokní východiska*“.⁶⁷ Naproti tomu u detailů dekorativní výzdoby je znatelný eklekticismus v podobě geometrických a kubistických prvků. Symetričnost hlavního průčelí dokreslují i dva

⁶¹Josef Šíma st. byl profesí středoškolský pedagog, ale celoživotně se zabýval studiem lidové výšivky a možnostmi jejího využití ve výtvarném umění.

⁶²Joža Uprka (1861– 1940) byl moravský malíř a grafik, představitel romantického historismu a secesního dekorativismu. Jeho dílo je národopisným dokumentem folklóru jižní Moravy.

⁶³ZATLOUKAL, Pavel. Brněnská architektura 1815-1915: průvodce. Brno, 2006. ISBN 80-239-7745-8, s.127.

⁶⁴Tamtéž s. 128.

⁶⁵Maskaron je plastický zdobný motiv v podobě lidské (ženské i mužské) nebo zvířecí tváře, který je hojně využíván na fasádách, ale i v interiérech.

⁶⁶Karel Novák (1871-1955) byl členem Spolku výtvarných umělců Mánes a zakladatel sochařského závodu v Praze.

⁶⁷ZATLOUKAL, Pavel. Brněnská architektura 1815-1915: průvodce. Brno, 2006. ISBN 80-239-7745-8, s. 202.

oddělené vchody (chlapecký a dívčí). Na sochařské výzdobě štítu a obou hlavních vchodů se podíleli pražský sochař Václav Prokop a brněnský umělec Václav Hynek Mach.

Novostavba byla umístěna přímo v centru brněnské části na dnešním Slovanském náměstí, jehož celkové urbanistické řešení pocházelo od samotného tvůrce objektu. Školní průčelí směřuje k nově vzniklému parku, jehož autorem byl zahradní architekt Josef Kumpán. Ten využil své praxe z Hamburku a vytvořil ve vymezených plochách, především po obvodu náměstí, hustými stromořadími jakési tunely.⁶⁸

Škola jako součást hlavního náměstí městské části, nebylo ojedinělou záležitostí. Dalším takovým úkazem je i **Obecná a měšťanská škola v Karlíně** (1906) od Josefa Sakaře⁶⁹ je opět ukázkou stavby, která má člověka uchvátit především svým honosným a zdobným vnějším. I přesto se zde objevují nové inovace. Moderním prvkem u této školy je její postavení vůči světovým stranám. Střed celého objektu je totiž situován na sever a z něj vyběhající ramena se nachylují na východ a na západ, což jsou ty nejvýhodnější strany. Toto řešení zajišťuje lepší osvětlení tříd. Stávající výhoda je dále umocněna využitím širokých školních oken, oproti dosud používaným oknům úzkým a vysokým.⁷⁰

Objekt se nachází na konci parku, který uzavíral větší náměstí nově vzniklé části Prahy, Karlín. Ohromná stavba na první pohled působí spíše jako malý zámek, což dokazuje již zmíněnou tezi. Hlavním cílem byla reprezentativnost. Střední průčelí stavby tvoří třípatrová budova, z níž vycházejí další dvě šikmá spojovací ramena, která jsou zakončena bočními trakty, vyběhajícími šikmě dopředu.⁷¹

Vnější fasáda a zdobnost ukazují vliv historie a folklóru. Střední část objektu nad římsou lemují renesanční věncovité okruží, boční trakty jsou zase zdobené pozdně gotickými štíty. Nad hlavní římsou střední budovy se nachází stupňovitý obloučkový štít, ten je vyzdoben motivem svatováclavské koruny s reliéfem svatého Václava od sochaře Karla Nováka. Pod samotným reliéfem jsou elektrické hodiny, které po stranách doplňuje plastická dekorace v podobě přesýpacích hodin s rozepjatými křídly. Celé přední průčelí je zakončeno osmibokou věžičkou s lucernou a cibulovitou bání věnčenou ochozem. Malířská výzdoba hlavního průčelí je provedena malíři Karlem Klusáčkem a Janem Köhlerem. Hlavními motivy jsou historické události Karlína – korunovace Ferdinanda Dobrotivého na Invalidovně 14. září 1836 a smíření Jana Žižky s Pražany ze 14. září 1424. Výzdoba budovy dále pokračuje

⁶⁸ ZATLOUKAL, Pavel. Brněnská architektura 1815-1915: průvodce. Brno, 2006. ISBN 80-239-7745-8, s. 202.

⁶⁹ Josef Sakař (1856 - 1936) byl český architekt, urbanista, stavitel a stavební rada. Podílel se na obnově Národního divadla po požáru, projektoval budovu Filosofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

⁷⁰ EDGAR, Emil. *Školy*. Praha, 1918, s. 16-19.

⁷¹ Tamtéž, s. 16-19.

meziokenními freskami s výjevy z dětského života. Nad okny jsou vyobrazeny mravoučné zásady např. „*Vědění poklad největší*“, „*Škola základ života*“ a další.⁷²

Jelikož se původně jednalo o chlapeckou a dívčí školu, měla budova i oddělené vchody. Portály těchto vstupů jsou vyzdobeny pracemi sochařů Antonína Štrunce a Antonína Máry.

Na svou dobu byla škola svým vybavením a prostorami vskutku moderní. Jak chlapecká, tak i dívčí škola měla své vlastní ředitelství. K dispozici zde žáci měli 21 učeben, tělocvičnu, lázně a aulu. Pro učitele byly vyhrazeny dvě sborovny a osm kabinetů. Dále se v přízemí nacházely dva ředitelské byty a dva byty pro školníky. Díky své poloze a umístění mohlo na školním dvoře vzniknout hřiště a vpředu dvě zahrádky. Děti tak měly dostatek prostoru pro pobyt na čerstvém vzduchu.⁷³

2.3 Kubismus

„Hladina moře je klid, horizontála. V šikmé ploše je překonání klidu a materiálnosti hmoty, kterou je třeba uvést do pohybu. Všude tam, kde se hmota fyzicky přemáhá, objevuje se šikmá plocha. Klíny, šípky, nože a páky jsou šikmými plochami.“

(Pavel Janák)

Rok 1910 se stal zlomovým věkem v české architektuře. Mladší generace upouští od moderny a touží po plastické formě, jak hlásal Pavel Janák. V období předválečném tak vzniká český kubismus a v poválečné době plastický dekorativismus.

Kubismus byl prvotně směrem ve francouzském malířství, který se samozřejmě dostal i do českých zemí a poté i do české architektury. Nové pojetí mělo uvést hmotu do pohybu a získat plastickou formu. Základními prvky staveb byly šikmé plochy, dynamická hra objemů a tvarů – jehlanů, krychlí, hranolů. Architektura se tak navrátila k sochařství „*Pro kubistickou školu není v architektonické tvorbě nic, co by nebylo sochařstvím. I dům je jí často sochou, v níž se také náhodou bydlí.*“⁷⁴

Založení Pražských uměleckých dílen umožnilo tvorbu nového a neotřelého nábytku. Dynamičnost se tak dostala i do interiérů staveb. Sedací nábytek, postele, úložné prostory si zachovaly účelnost a pohodlnost, tvůrcům záleželo ryze na výtvarném projevu. Geometrická jednoduchost obdélníků a hranolů dala interiéru neotřelý vzhled.

⁷² Obecná a měšťanská škola v Karlíně. In: [online]. [cit. 2012-05-03]. Dostupné z: <http://www.romanpetrus.cz/view.php?cislocclanku=2009070006>.

⁷³ Nová škola v Karlíně. In: [online]. [cit. 2012-05-03]. Dostupné z: <http://www.zs-ln.cz/zs/big.php?idln=8&tab=hst&cell=4&back=0>

⁷⁴ KOULA, Jan Emil. *Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století*. Praha, 1940, s. 32.

Kubismus čelil silné kritice, společností nebyl přijat pro svůj „neslovanský ráz“. Proto zde setrval pouze pár let a byl nahrazen nacionalistickým slohem - rondokubismem, který čerpal z předcházejícího kubismu.

Hlavními osobnostmi, propagátory, českého kubismu byli Pavel Janák, Josef Gočár, Vlastislav Hoffmann a Josef Chochol. Nejhodnotnější stavbou této doby je Gočárův dům U Černé Matky Boží v Praze (1912). Kromě spousty dalších realizovaných veřejných staveb, stojí za zmínku i stavba školy, která zůstala, bohužel, jen na papíře. Jedná se o soutěžní **projekt školy v Chotěboři**. Dle dochovaného návrhu se mělo jednat o dvoupatrovou budovu s typickými kubistickými prvky a motivem prolamovaného nárožního vstupního rizalitu.⁷⁵

2.4 Expresionismus

„... romanticko-expresionistické snahy o dynamickou architekturu, tvarově navazují na předválečný kubismus. Jsou to snahy ryze formalistické nehledící k půdorysu a konstrukci, ...“

(Jan E. Koula, *Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století*)

Vskutku krátkou kapitolou poválečné architektury je expresionismus. Ten se vyvíjel především v Německu. U nás je spojen s osobností Jiřího Krohy (1893-1974). Ten začínal v Mánesu jako sochař a malíř, navrhoval i scénické výpravy pro Národní a Stavovské divadlo. Později se začal plně věnovat architektuře a svou praktickou činnost zahájil v letech 1922-1927 stavbami pro Mladou Boleslav.⁷⁶

Právě v tomto časovém rozmezí vznikla i budova pro **Zemskou školu průmyslovou**. Škola, která zde měla svou tradici od 60. let 19. století, se původně nacházela v budově, která díky nedostatku dílen a učeben zcela ztrácela svou funkčnost. Proto město v roce 1922 vypsaló soutěž na její projekt. Ve skutečnosti zemský výbor nechtěl soutěž vůbec vypisovat, prosadil si ji však samotný Jiří Kroha, který byl členem Zemského správního výboru. *„A když skončila bezvýsledně – bez první ceny; druhou získali Kotěrovi žáci Josef Štěpánek a Antonín Moudrý – Kroha údajně sám musel projekt školy vypracovat jakoby za trest, v mimo úředních hodinách.“*⁷⁷ Společnost architektů na tento incident pohlížela zcela jinak, domnívala se, že zadání projektu Kroha získal díky své pozici v Zemském správním výboru. Vyústěním celého

⁷⁵ LUKEŠ, Zdeněk et al. *Josef Gočár*. Praha, 2010. ISBN 978-80-86652-44-3, s. 74.

⁷⁶ Jiří Kroha. In: Archiweb [online]. [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: <http://archiweb.cz/architects.php?type=arch&action=show&id=432>

⁷⁷ MACHARÁČKOVÁ, Marcela et al. *Jiří Kroha v proměnách umění 20. století:1893-1974*. Brno, 2007. ISBN 978-80-86549-00-2, s. 84.

tohoto hašteření byl protest zmiňované pražské Společnosti architektů. Ani v pozdějších letech se Krohova práce nedočkala valného úspěchu, jak prestižní, tak i místní tisk nejevil o jeho tvorbu zájem.⁷⁸

Na svém návrhu začal pracovat v roce 1922. Hlavní koncept této expresionistické stavby vycházel z proslulého výmarského Bauhausu.⁷⁹ Prostorově velkorysá stavba klade velký důraz na plasticitu fasád. Jednotlivé hmoty budovy jsou na sebe skládány jako kostky, které pak vytvářejí členěný povrch stavby. Exteriér oživují vzniklé terasy a pilíře. Dynamičnost a expresionista vnějšku je podtržena využitím rozmanitě tvarovaných oken. Celý komplex je zakryt plochými střechami, výjimku ovšem tvoří výstavní sál, u kterého je využita klenutá střecha. Tuto síň lze považovat za těžiště celého komplexu, její význam navíc umocňuje socha technika na pilíři. Vstup, nacházející se ve středu hlavního průčelí, zdůrazňuje expresionistická podobizna lva na pilíři, který drží vlajkovou žerď.⁸⁰

Interiér školy odpovídal bauhausovské koncepci výuky. Budova měla vedle teoretické části i část praktickou. Nalézaly se zde laboratoře, vzorkovna, pokusné stanoviště, vlastní výrobní provozovny, slévárna, kovárna. Naprostým unikátem byly speciální dílny určené k přípravě techniků pro automobilový průmysl. Samozřejmě nechybělo ani sportovní vybavení, kromě tělocvičny se zde nacházel i bazén. Své prostory zde měli i pedagogové a ředitel školy, právě v ředitelně se nacházejí vitríny, v nichž jsou již sedmdesát let uchovány první výrobky žáků.⁸¹

Tento mohutný projekt přišel město na celých šestnáct milionů korun. Ale ani dnes nejsou náklady na potřebnou údržbu jednotlivých částí školy zrovna nejlevnější.⁸²

2.5 Rondokubismus/Národní styl

„Pro svou dekorativní líbivost, barevnost a tradičnost byla tato architektura po řadu let téměř oficiální českou architekturou.“

(Jan E. Koula, Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století)

⁷⁸ ⁷⁸ MACHARÁČKOVÁ, Marcela et al. *Jiří Kroha v proměnách umění 20. století:1893-1974*. Brno, 2007. ISBN 978-80-86549-00-2, s. 86.

⁷⁹ Bauhaus byl mimořádně důležitým učilištěm a střediskem moderní výtvarné práce a je považován za jednu z nejvýznamnějších avantgardních škol umění, designu a architektury.

⁸⁰ Expresionistická škola v Mladé Boleslavi. In: ZEMAN, Jaroslav. [online]. [cit. 2012-05-05]. Dostupné z: <http://www.asb-portal.cz/architektura/nadcasova-architektura/expresionisticka-skola-v-mlade-boleslavi-1567.html>

⁸¹ VÁVRA, David – LIPUS, Radovan. *Šumná města: druhá kniha*. Brno, 2003. ISBN 80-7227-177-6.

s. 297.

⁸² Tamtéž, s. 296.

Po skončení války vzrostl opět zájem o lidové umění. Přesně to nabízel rondokubismus. Jak bylo již zmíněno, jedná se o pokračování předválečného kubismu. Na rozdíl od kubistických jehlanů a hranolů je tento směr zaoblenější. Zjemněním tvarů tak konečně získali tvary podobné lidové architektuře.

Euforie, která zde převládala v době vzniku nového státu, se projevila i v typologii staveb. Stát volal především po budovách státních institucí. Stejně jako kubismus i dekorativismus se dostal do interiéru, kdy tvůrci chtěli dělat moderní nábytek, ale tradičními řemesly⁸³

Příkladem dekorativní válcové architektury je Legiobanka v Praze Na Poříčí (1921-1922) od Josefa Gočára. Snaha Pavla Janáka o slovanskou zdobivost se projevila například na stavbě krematoria v Pardubicích (1923).

Počátkem 20. století začaly vznikat v pohraničních oblastech severních Čech české menšinové školy. Na území, které bylo silně osídleno německým obyvatelstvem, se s postupnou emancipací Čechů začaly zřizovat i školy střední s českým vyučovacím jazykem. V roce 1919 byla zahájena výuka na **Gymnáziu v Duchcově**. S nárůstem žactva bylo zapotřebí i nové větší budovy. Roku 1921 vypracoval architekt Ladislav Skřivánek projekt Českého státního reformního reálného gymnasia (1927), který byl silně inspirován právě národním stylem. Dvoupatrová, čtyřkřídlá budova s uzavřeným středovým nádvořím je obklopena dalšími pomocnými objekty, sportovištěm a zahradou. Celý areál je navíc obehnan mohutnou zdí, která tak dotváří dojem pevnosti.

Hlavní průčelí tvoří třináctiosá sgrafitová fasáda. V přízemní části se nachází přední vstupy do budovy. Nad hlavním portálem je umístěna pamětní deska a busta Ing. Jana Bydžovského⁸⁴, dále se pak před vstupem na nádvoří nachází pomník K. H. Borovského od J. Fojtíka

Součástí komplexu školy je i domek školníka v severní části. Ten spojuje s hlavní budovou již zmiňovaná zeď, ale i sgrafitové motivy omítky. Poté, co ovšem v roce 1938 došlo k obsazení Sudet, zřejmě z národnostně-politických důvodů, došlo k přetření sgrafitové fasády. Po skončení války se sice obnovila činnost gymnasia, ale svůj původní vzhled jí byl navrácen až v letech 1990-1996.⁸⁵

⁸³ KOULA, Jan Emil. *Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století*. Praha, 1940, s. 40.

⁸⁴ Ing. Jan Bydžovský (1835-1921) se zasloužil o zřízení české školy v Duchcově. Byl odborníkem na železniční a průmyslové stavby. Za svého několikaletého pobytu v Duchcově prosadil zřízení nejprve matiční, později veřejné české školy ve městě.

⁸⁵ Gymnázium Duchcov. In: [online]. [cit. 2012-06-28]. Dostupné z: <http://www.hrady.cz/?OID=9668>

Za zmínění jistě stojí i **Gymnázium Aloise Jiráska v Litomyšli** (1920-1923). Tento objekt spadá do tzv. moderního klasicismu. Jednalo se o styl jasně se navracející k antickému stavitelství, které bylo považováno za ideál architektonické krásy. Znovu se tak začaly objevovat trojúhelníkové štíty, sloupořadí či symetričnost budov. Zároveň toužili po návratu humanistických ideálů a antických morálních hodnot. Představiteli tohoto moderního klasicismu byly například Pavel Janák, Josef Gočár, Karel Řepa.⁸⁶

Gymnázium projektoval architekt Antonín Ausobský. Vícepatrová trojkřídla školská stavba byla jednou z prvních veřejných budov v Litomyšli po vzniku Československé republiky v roce 1918. Šedo-bílou fasádu systematicky rozložených křídel budovy člení lizénový systém a vodorovná linka říms. Hlavní průčelí budovy zvýrazňuje středový rizalit s předsazeným polygonálním blokem. Mansardová střecha objektu dodává lehce barokní ráz, ovšem celková vzhled odkazuje na klasicizující proud meziválečné architektury.⁸⁷

2.6 Purismus, konstruktivismus, funkcionalismu

„Nový duch je duchem konstrukce.“

(Le Corbusier – Saugnier, *L'esprit nouveau*, 1919-1923)

Snaha očistit již starý dekorativismus od přebytečně nazdobené fasády a navrátit se k podstatě konstrukce a funkčnosti budovy (musí být praktická, hygienická, ekonomicky nenáročná) tak si to vyžadoval moderní život. Architekti tím chtěli navázat na Kotěrovu tvorbu před rokem 1910. Začali bojovat proti zpátečnictví moderním purismem, který dal základ ke vzniku konstruktivismu a funkcionalismu. Hlavními osobnostmi, kolem nichž se budovala naše nová moderní architektura, byli brněnský rodák Adolf Loos a původem Švýcar, architekt, teoretik (zakladatel manifestu purismu) Le Corbusier. Loos je pro „...*účelné tvary* (=krásné) tvary, vyplývající z moderního života.“⁸⁸, avšak tvrdí, že architektura není uměním. Naopak Le Corbusier chce také účelnost, ale zároveň i „*uměleckou dominantu*“⁸⁹

V letech 1924 a 1925 se v Brně a v Praze uskutečňovaly přednášky Klubu architektů, kde kromě těchto dvou „velikánů“ prezentovali své novodobé názory i Gropius z výmarského Bauhausu, nizozemský architekt J. J. P. Oud aj. Podařilo se tak vytvořit program nové

⁸⁶BARTOŠ, Štěpán – LUKEŠ, Zdeněk - PANOCH, Pavel. *Kaleidoskop tvarů: století moderní architektury v Pardubickém kraji*. Pardubice, 2006. ISBN 80-85211-19-X, s. 129.

⁸⁷ Tamtéž, s. 129.

⁸⁸ KOULA, Jan Emil. *Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století*. Praha, 1940, s. 52.

⁸⁹ Tamtéž, s. 54.

architektury stojící na sociálních a hygienických principech, na nových železobetonových konstrukcích a vědeckých výzkumech.

2.6.1 Čechy

Vývoj české architektury pronikl i do města Hradce Králové. To totiž ještě na konci druhé poloviny devatenáctého století bylo malou vojenskou pevností, která však zcela postrádala strategický význam. Na začátku nového století se město začalo konečně proměňovat. Díky Janu Ladislavovi Pospíšilovi a jeho pokračovateli Františku Ulrichovi se pevnostní město postupně zbavovalo hradeb a vyvíjelo se ve východočeskou metropoli.

Za modernizací města stojí jednoznačně jména dvou významných architektů - Jana Kotěry a Josefa Gočára. Těm se podařilo vytvořit nové reprezentativní budovy, jakými byly například budova muzea města (1909 – 1912) od Jana Kotěry či Anglobanka (1922 – 1923) od Josefa Gočára., který také postupně vypracoval územní plán města zahrnující systém vnějšího dopravního okruhu a regulační plán nábřeží se školními bloky.

Jako první z Gočárových škol byla realizovaná **Státní odborná škola koželužská** (1923 – 1924), o níž bylo usilováno bezmála od devadesátých let 19. století. Spolu s architektem Oldřichem Lipským se dostal Gočár do užšího kola soutěže. I když se Gočárův návrh zdál porotě silně moderní, dokázal si ho starosta Ulrich prosadit a nakonec zvítězil.

Původní komplex byl tvořen třemi volně rozvrženými jednotkami – hlavní budovou školy, pavilonem dílen a vilou pro ředitele. Ústřední dvoukřídlá budova spojená hranolovitou věží, která se nachází na rohu Hradecké ulice a Orlického nábřeží, je dominantou celého komplexu. Obě křídla dvoupatrové stavby s plochou střechou jsou, na rozdíl od nárožní věže s atickým cimbuřím, zakončeny korunní římsou. Celý komplex *„je proveden z režného zdiva, místy kontrastujícího s cementovými omítkami říms a překladů“*⁹⁰.

Bývalý hlavní vchod, tvořený předloženým schodištěm, vede přímo do vestibulu, *„který se společně s navazujícím schodištěm stává komunikačním uzlem celé dispozice školy“*⁹¹. Gočárovým spoluvůrcem byl hradecký sochař Josef Škoda, který se podílel na výzdobě. Právě z jeho dílny pochází překlad říms nad vstupem a sochy představující koželuha a jircháře⁹², které se před školou objevily až v roce 1930.

⁹⁰ Střední průmyslová škola. In: [online]. [cit. 2012-25-02]. Dostupné z: <http://www.hradeckymkrajem.cz/kraj/hk/stredni-prumyslova-skola>

⁹¹ LUKES, Zdeněk et al. *Josef Gočár*. Praha, 2010. ISBN 978-80-86652-44-3, s. 102

⁹² Koželuh (neboli černokožešník) a jirchář (bělokožešník) byly dřívější řemeslné obory zabývající se zpracováním kůží, jejichž pracovní postupy se však lišily.

Po roce 1949 byla koželužská škola v Hradci Králové zrušena a přemístěna do Zlína a objekt byl převeden na školu průmyslovou a strojnickou. Došlo tak i k přeměně celého dosavadního areálu, například byl zbourán tovární komín. V 70. letech 20. století pak byly postupně prováděny přístavby (šaten, tělocvičny, laboratoří a dílen) podle projektu hradeckého architekta Karla Schmieda.

Další školy nebo areál škol vznikl na Tylově nábřeží, kde v letech 1925 – 1927 bylo postaveno **Rašínovo reálné gymnázium** s obytnou vilou ředitele, dnes známé jako Gymnázium J. K. Tyla. Užší soutěž v roce 1923 vyhrál opět návrh Josefa Gočára. Ten nedal dopustit na železobetonovou konstrukci s režným zdívem, a tak se celý soubor škol na nábřeží nese ve stejném duchu, jako předchozí průmyslová škola.

Oproti koželužské škole je průčelí gymnázia mohutnější. Tvoří ho opět vícepodlažní stavba s dvěma křídly, připomínající siluetu rozevřené knihy. „*Vstupní průčelí tvoří rozměrný omítkový rám s nasazeným režným patrem s členitými okny štíhlých proporcí.*“⁹³ Ostatní křídla školy s učebnami z červených cihel krásně kontrastují s omítnutými římsami.

K hlavnímu vchodu, který se nachází ve střední části této budovy, vede široké trojboké schodiště. Monumentalitu a slávu celého vstupního prostoru umocňuje socha *Vítězství* od sochaře Jana Štursy a robustní kamenný národní znak od Otty Gutfreunda, který se nachází vedle budovy směrem na nábřeží.

Areál gymnázia je dále obohacen o tělocvičnu a vilu ředitele, což je jednopatrová volně stojící stavba z režného zdiva, bez jakéhokoliv dekoru.

Po vítězné soutěži o návrh budovy gymnázia, získal Josef Gočár důvěru i u projektu bývalé **Obecné a měšťanské školy** (1926 – 1928) a **mateřské školky** (1927 – 1928). Nový areál školy a školky tak rozšířil komplex na Tylově nábřeží.

Obecnou a měšťanskou školu tvoří dva totožné třípatrové bloky budov stojících proti sobě, které jsou na jižní straně spojeny stavbou mateřské školy. Obě zrcadlová křídla mají zevnější průčelí opět z režného zdiva, oproti tomu vnitřní strana, směřující do vzniklého „náměstí“, je čistě bíle omítnutá. Před vstupními prostory jsou umístěny předsunuté předsíně s vysokými pilíři. „*Terasy na rovných střeších budov byly pedagogy využívány k hodinám tělocviku nebo jako sluneční lázně pro žactvo.*“⁹⁴ Střední část areálu měla být původně, dle představ Gočára, vyplněna mělkým vodním bazénem⁹⁵, nakonec zde bylo vytvořeno oddělené hřiště pro chlapce a děvčata.

⁹³ LUKES, Zdeněk et al. *Josef Gočár*. Praha, 2010. ISBN 978-80-86652-44-3, s. 115-116.

⁹⁴ Tamtéž, s. 117.

⁹⁵ Tamtéž s. 117.

Spojovací článek obou bloků – mateřská škola, je jakýmsi projevem či předehrou nastávající Gočárový funkcionalistické tvorby. Rozdíly mezi budovami přilehlé školy a tímto drobným pavilónem jsou jasné na první pohled - světlá vápenná omítka a zaoblené průčelí se sloupovím jsou typickými znaky dobového funkcionalismu.

U půlkruhové části objektu, která směřuje do hřiště, ponechal architekt otevřené terasy chráněné ocelovým zábradlím a zároveň přístupné po bočních schodišťových rampách.⁹⁶ Využitím teras a prosklených prostorných heren, které zaručovaly dostatek slunečního svitu a čerstvého vzduchu, reagoval Gočár na moderní hygienické teorie. Celá stavba je nakonec završena vysokým komínem centrální kotelny, připomínající svou kovovou „lucernou“ přímořský maják.⁹⁷

Holandský a německý styl staveb a jejich principy si Josef Gočár velmi oblíbil, a právě proto se školní budovy v Hradci Králové nesou ve stejném duchu. Školy jsou umístěny v zeleni a opatřeny velkoplošnými okny zaručujícími dostatek denního světla a samozřejmě i vnitřní prostory jsou řešeny tak, aby vyhovovaly každodennímu provozu.⁹⁸ Budovy proto splňují veškeré reformní požadavky, které si tehdejší doba žádala.

Několik kilometrů od Hradce Králové se v roce 1923 zúčastnil soutěže o návrh **Státní reálky**, Gočárův spolupracovník, Oldřich Liska. Jeho projekt školy v **Jaroměři** vyšel z této soutěže jako nejvhodněji řešený a nejehospodárnější návrh. Poté, co byl projekt schválen ministerstvem školství, se konalo „výběrové řízení“ na provedení stavby.⁹⁹

V roce 1925 započala výstavba. Předtím došlo ve stavebním programu k některým změnám. Nejzásadnější bylo včlenění auly do prostoru školy, původně měla k budově přiléhat, a vynechání letního cvičiště. I přesto stavba postupovala pomalu, dokončena byla až v dubnu 1928, tedy o dva roky později než bylo uvedeno ve smlouvě.¹⁰⁰

Dvoupatrová funkcionalistická stavba má zcela jednoduchou fasádu zdobenou lisénami. Největší dominantou školy je věž s nezvykle tvarovanou atikou a mohutnou korunní římsou, která převyšuje zbytek celého křídla. U hlavního vchodu je umístěn předsazený přístavek s dvěma pilíři a v úrovni prvního patra je předsazená římsa, kterou nesou čtyři pilastry. Zdobným prvkem je také plastika státního znaku umístěného v průčelí bezosého křídla.

⁹⁶ Tyto principy využívali holandsští stavitelé u tzv. open-air schools (neboli školy na čerstvém vzduchu).

⁹⁷ LUKÉŠ, Zdeněk et al. *Josef Gočár*. Praha, 2010. ISBN 978-80-86652-44-3, s. 124.

⁹⁸ Škola má prostorné chodby, široká schodiště, centrální šatny, učebny v protilehlých křídlech, aj.

⁹⁹ *Moderní architektura v Jaroměři v letech 1900-1945*. Pardubice, 2008. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, s. 52.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 52.

Díky finančním prostředkům a blízkosti „salónu republiky“ Hradci Králové došlo k rozvoji a výstavbě nových objektů i v Pardubicích. Příznivé podmínky pro moderní tvorbu zde našli jak Josef Gočár, tak i například Ladislav Machoň či Karel Řepa. Mezi asi nejvýznamnější stavby z tohoto období patří Winternitzovy mlýny (1909-1913) od Josefa Gočára, pardubický nádražní areál (1949-1959) od Karla Řepy, Josefa Danda a Karla Kalvody anebo palác Passage (1923-1925) od Ladislava Machoně.

Ladislav Machoň, žák Jana Kotěry, realizoval v **Pardubicích** i další významné úřední a školní budovy. Pro tuto práci je podstatným projektem **Státní reálka** (1925-1929). Tato mohutná stavba se nachází u náměstí Republiky, v blízkosti „Balšánkova“ městského divadla. Areál tvoří dvě dvoupatrová křídla, která se sbíhají v nárožní třípatrový kubus. Střední spojovací budovu zdobí pásová okna, která zaručují dostatečné prosvětlení schodiště. Dalším ozdobným prvkem je „*efektivní atikové završení s konkávně rozevřenou siluetou*“¹⁰¹, která je pokrytá plechem. Přilehlá boční křídla jsou zakončena rizality a mají ploché střechy. Okna, která tvoří souvislý pás, jsou ohraničena vysazenými římsami a předsazenými parapety. Ladislav Machoň u této budovy použil dva typy vnější fasády. Spodní část je omítnuta hladce, zbytek stavby je pokryt žlutohnědými keramickými obklady. Vstup, který se nachází na rohu vyššího kubusu, zdobí socha *Jinocha*, jehož autorem byl Karel Pokorný. Interiér je rozvržen podle samotného stylu stavby, tedy jednoduše, přehledně a především funkčně.¹⁰²

K dalším tvůrcům funkcionalismu, kteří tvořili i na území pardubického kraje, se postupně přidal Vojtěch Vanický. Architekt známý především svou tvorbou pro město Česká Třebová. Zde vytvořil v průběhu 20. let několik výrazných staveb, které svou vzájemnou rozdílností mapují vývoj jeho tvorby. Od holandizujících státních obytných domů (1927) přes funkcionalistickou chlapeckou školu (1929) po puristicky čisté a bílé rodinné domy (1928).¹⁰³

„**Červenka**“, jak místní přezdívají původní chlapeckou školu, vznikala v letech 1930-1931. Celý projekt vycházel ze vzorů školních staveb holandských a amerických. V původních plánech byla zakreslena dvě jednotlivá dvoupatrová křídla na jedné straně zakončená schodišťovými kubusy. Obě budovy měly být propojeny nadzemní chodbou a železobetonovou pergolou, čímž by vzniklo školní nádvoří. Celý objekt pak měl být propojen průchodem v přízemí s ředitelskou. Vanický i u této školy kladl důraz především na hygienické a pedagogické principy „*Hygiena dítěte ve škole je zákon kultury národa. Její*

¹⁰¹ BARTOŠ, Štěpán – LUKEŠ, Zdeněk - PANOCH, Pavel. *Kaleidoskop tvarů: století moderní architektury v Pardubickém kraji*. Pardubice, 2006. ISBN 80-85211-19-X, s. 80.

¹⁰² Tamtéž, s. 80.

¹⁰³ *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005-2007*. Česká Třebová, 2008. ISBN 978-80-254-1499-6, s. 84.

*podmínky světlo a vzduch – okna a ventilace.*¹⁰⁴ Hlavní budovy měly být opatřeny velkými okny, aby do učeben přiváděly co nejvíce přirozeného světla. Venkovní fasáda z režného cihlového zdiva si díky své typicky červené barvě vysloužila pojmenování „červenka“. Vstupní průčelí vchodu měl tvořit čistě bílý hranolový rizalit se schodištěm, jehož hlavní stěna měla být vytvořena z prostorných skleněných oken, která je osvětlovala. Plochá střecha schodišťové stavby mohla sloužit jako letní učebna na čerstvém vzduchu. Interiér byl inspirován moderním systémem amerických škol. Vanický tak navrhoval snížit počet dětí v učebně¹⁰⁵ a vybavit třídy lavicemi se skloněnou pracovní plochou, aby tak nedocházelo ke křivení dětské páteře.¹⁰⁶

Projekt tohoto ohromného objektu byl ovšem pro město finančně náročný, proto se začalo uvažovat o výstavbě po etapách. Nejprve bylo postaveno severní křídlo, kam v roce 1932 nastoupili žáci 4. a 5. ročníku měšťanské školy a všech tříd školy chlapecké. Výstavba nových obytných domů a škol spolu s probíhající hospodářskou krizí město ovšem finančně vyčerpala, a tak zbývající části stavby byly dokončeny až po druhé světové válce.¹⁰⁷ Při dostavbě byla zcela vynechána budova ředitelské vily, místo režného zdiva byly použity obklady a ani pergola, která měla propojit schodišťové kubusy, nebyla postavena. I přes tyto změny, byl zachován původní koncept i funkcionalistický vzhled.¹⁰⁸

V nedaleké Litomyšli se v letech 1925-1929 probíhala výstavba nové **Masarykovy zemské průmyslové školy**. Projektantem, tohoto avantgardního objektu, byl architekt Karel Tymich. Na první pohled by se tato škola dala přirovnat k zemské průmyslové škole v Mladé Boleslavi od Jiřího Krohy. A to díky architektonickému členění vnější fasády, kdy hmoty budovy jsou na sebe skládány a vytvářejí tak nesourodý vzhled. Celá stavba je z železobetonové konstrukce a fasádu tvoří motiv střídání ploch z režného zdiva s čistě omítnutými plochami.¹⁰⁹

Dalším městem spadajícím do Pardubického kraje je Polička. Ta byla stejně jako Hradec Králové původně pevností. Obec se tak dělila na dva celky, osadu města Polička (uvnitř hradeb) a na politickou obec (zabírající celé území města). V roce 1845 zachvátil Poličku požár, a tak muselo dojít k nové výstavbě města, která ovšem postrádala

¹⁰⁴ Tamtéž s. 90.

¹⁰⁵ Dobová nařízení přikazovala navrhovat učebny obecných škol pro 60 dětí.

¹⁰⁶ *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005-2007*. Česká Třebová, 2008. ISBN 978-80-254-1499-6, s. 90

¹⁰⁷ 2. křídlo s tělocvičnou bylo otevřeno až 6. března 1950.

¹⁰⁸ *II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005-2007*. Česká Třebová, 2008. ISBN 978-80-254-1499-6, s. 91.

¹⁰⁹ BARTOŠ, Štěpán – LUKEŠ, Zdeněk - PANOCH, Pavel. *Kaleidoskop tvarů: století moderní architektury v Pardubickém kraji*. Pardubice, 2006. ISBN 80-85211-19-X, s. 109.

monumentální a reprezentační budovy. Ještě ani kolem roku 1900 se nezdálo, že by město mohlo zažít takový architektonický rozmach, kterého se nakonec dočkalo. „*Domáci vzdělanci a publicisté, přispívající do čtrnáctideníku Jitřenka, se tak nenaučili posuzovat architekturu jako autorský výkon, neznali jména předních českých architektů a nedovedli odlišit kvalitu jejich tvorby od produkce místních stavitelů. Stačilo, když stavba vyhoví konvenčním nárokům na architektonickou krásu a poslouží svému účelu. Takový postoj byl pro venkovská města běžný a zůstává takový dodneška.*“¹¹⁰

Na přelomu 19. a 20. století vznikla jedna z mohutných staveb Poličky, budova učitelského ústavu, která v roce 1919 byla přeměněna na gymnázium. Škole byl vyhrazen pozemek mimo jádro města, na polích za Sýnským rybníkem, kde po roce 1918 došlo k dalším výstavbám nových budov a vzniku nové čtvrti. Rychlým nárůstem obyvatel vznikla bytová krize. Státní podpora bytového družstevnictví napomohla k vzniku nových bytových jednotek, které starosta Klimeš chtěl umístit do nové čtvrti za Sýnským rybníkem. Projektu nové čtvrti se zhostil královéhradecký architekt Oldřich Líska, který navrhl rozmístění škol obklopených ojedinělou sestavou činžovních domů (1921 – 1923), které tvoří díky své výrazné dvoubarevné fasádě v národním stylu, dominantu této části.

Druhý břeh rybníka je důkazem postupně se měnících stavebních vlivů v českých zemích, a to od neorenesančního gymnázia přes rondokubistické nájemní domy, až k puristicko – funkcionalistické Masarykovy školy.¹¹¹

Masarykovy školy (1927 – 1928) jsou objemnou stavbou navrženou významným poličským architektem Bohuslavem Šmídem (1895 – 1982), který sice nevystudoval architekturu, ale po praxi u Pavla Janáka, se stal vlivným stavitelem v Poličce. A ačkoliv Šmíd soutěž o projekt škol nevyhrál, město mu návrh přesto zadalo. Dvoupatrová budova s valbovou střechou a s třemi křídly otevřenými přímo k bývalé pevnosti umožnila vznik prostorného dvora, kde má své čestné místo bronzová socha T. G. Masaryka od Josefa Fojtíka z roku 1931. Z tohoto prostranství vedou dva vchody do hlavního traktu školy. Vstupní průčelí tvoří předsunuté předsíně s mohutnými sloupy a železným zábradlím. Objekt asi nejvíce zaujme svým barevným kontrastem červených neomítnutých cihel v kombinaci se světlou omítkou, podobný stylu Josefa Gočára. Rozsáhlý pozemek v klidné oblasti Sýnského

¹¹⁰ ŠVÁCHA, Rostislav - JUNEK, David. *Polička: moderní architektura 1900-1950*. Polička, 2007. ISBN 978-80-86533-04-9, s. 3.

¹¹¹ Tamtéž, s. 3.

rybníka a přitom nedaleko obytných částí, vyhovoval požadavkům a principům „nové školy“.¹¹²

Na závěr této subkapitoly je nezbytné zmínit také školní funkcionalistickou architekturu v hlavním městě Praze. Zde se nachází jeden z opravdu nadčasových a detailně propracovaných areálů zvaný **Francouzské školy** (1931 – 1934), jejichž autor Jan Gillar (1904 – 1967) se nechal silně inspirovat školními stavbami v Holandsku. Ve svém projektu kladl především důraz na volnost pohybu a na dostatek stejnoměrného a intenzivního přirozeného světla.¹¹³

Komplex tvořený gymnáziem, obecnou a mateřskou školou se nachází v pražských Dejvicích. Zásadním elementem je zde světlo. Postavení budov je řešeno tak, aby nedocházelo k nechtěnému „stínění si“ a každá místnost, učebna i chodba v jednotlivých pavilónech tak měla dostatek slunečního svitu. I vnitřní zařízení učeben bylo přizpůsobeno tak, aby zde bylo tolik světla, kolik je potřeba pro „desinfekci“ místnosti, ale zároveň, aby ho nebylo přespříliš a neškodilo zraku. Řešení spočívalo ve dvojích oknech, na slunné straně byla okna menší tzv. slunečná a na odvrácené straně od slunce byla zbudována okna veliká neboli osvětlovací. Díky takto situovaným oknům se zamezilo tvoření vržených stínů a interiér třídy mohl být zařízen podle potřeb samotného pedagoga. Proporce oken nebyla náhodná, nýbrž spočívala v podrobných propočtech. Dovršením celého pojetí konceptu stavby jsou terasy, které přiléhají ke každé učebně obecné školy a kde může v letních měsících probíhat výuka na čerstvém vzduchu. Jelikož však takové řešení učeben je poněkud nákladné, bylo využito pouze u budovy obecné školy. I tak ale mateřská škola byla netradiční, dvojtřídka byla propojena s přírodou skládací skleněnou stěnou. Stejný princip propojení využil Gillar i u přilehlé tělocvičny. A co se týče řešení gymnázia, to bylo pojato tradičně - třípatrová budova s učebnami a kabinety tvořící tak samostatný trakt.¹¹⁴

I když všechny tyto principy nemohly být použity i u zbývajících budov škol, je zde realizováno „*hřiště s otevřenou tělocvičnou, střešní a zahradní ochozy a terasy*“.¹¹⁵ Tímto způsobem se architekt snažil zajistit to, aby se dítě cítilo co nejvolněji.

Další zajímavost vnitřního řešení areálu je spojena s vytápěním. Budovy byly vytápěny teplým vzduchem „...*bylo použito systému kombinovaného teplovzdušného topení s lokálním topením ... Tento systém spočívá v teplovzdušném větrání, které současně přitápí*

¹¹² Tamtéž, s. 3.

¹¹³ ŠVÁCHA, Rostislav – RYNDOVÁ, Soňa – POKORNÁ, Pavla. *Forma sleduje vědu: Teige, Gillar a evropský vědecký funkcionalismus 1922-1948*. Praha, 2000. s. 246

¹¹⁴ GILLAR, Jan. Francouzské školy v Praze-Dejvicích. *Stavitel*, 1935, č. 2, s. 17-32

¹¹⁵ Tamtéž, s. 17-32.

*místnosti a v případě lokálního topení radiátorovou plochou, zmenšenou přibližně na polovinu obvyklého provedení.*¹¹⁶

Francouzské školy jsou důkazem čistoty, krásy a elegance funkcionalistických staveb. Skloubením prostorného interiéru, využitím přirozeného světla a dalších moderních inovací vytvořil Jan Gillar báječné prostředí pro vzdělávání budoucích generací.

2.6.2 Morava

Dalším místem zrodu moderního a funkčního stylu se stalo moravské „hlavní“ město Brno. Svým nárůstem obyvatel pociťovalo nedostatek obytných domů, ale i úředních budov a škol. Právě ve dvacátých letech 20. století se zde objevují dvě generace architektů, které se zasloužily o vznik nových a potřebných Brněnských škol. První starší generaci tvoří architekti narození v 80. a 90. letech 19. století, například Jindřich Kumpošt. Jejich vrcholné práce vznikali již před první světovou válkou a styl, kterým se ubírali, nebyl jednotný. Přesto nebránili svým žákům v pokrokových tendencích a vytvořili tak prostředí pro vznik české avantgardy. Za to druhá, dnes známější generace architektů (Bohuslav Fuchs, Josef Polášek) svými hladkými a elegantními budovami s rovnými střechami, funkčními a účelnými interiéry dala Brnu nový a moderní ráz.¹¹⁷

Řadu významných staveb, které napomohly vytvořit z Brna jihomoravskou metropoli, navrhl Bohuslav Fuchs (1895-1972). Mezi ty nejznámější v Brně patří Hotel Avion (1927), Masná burza (1926) nebo Městské lázně (1930). Za zmínku stojí i některá mimobrněnská díla jako zotavovna Morava v Tatrách (1931) či Masarykova chata v Orlických horách (1925).¹¹⁸

Architekt je autorem několika brněnských mateřských, základních i středních škol, které vznikaly v průběhu 20. a 30. let minulého století v různých aglomeracích Brna. První zmíněnou je **Obecná škola v Maloměřicích** z roku 1924. Původně šlo o jednopatrovou obdélnou stavbu zakončenou plochou střechou. Škola měla oplocenou prostornou zahradu a hřiště. Fasáda typově odpovídá holandskému stylu – světlá omítka v kombinaci s neomítnutými částmi zdiva, které tvoří podezdívku, s komíny na boční straně a pilíři u předsazeného vstupního průčelí.¹¹⁹ Vnitřek byl řešen jednoduše, v každé patře byly umístěny dvě učebny a dva kabiny, v suterénu se pak nacházely speciální dílny. Ve třicátých letech

¹¹⁶ GILLAR, Jan. Francouzské školy v Praze-Dejvicích. *Stavitel*, 1935, č. 2, s. 17-32

¹¹⁷ HLAVÁČOVÁ, Klára. Architektura školních budov v Brně ve 20. letech 20. století. Brno, 2008. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, s. 16.-17.

¹¹⁸ KUDĚLKA, Zdeněk. *Bohuslav Fuchs*. Praha, 1966, s. 62.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 62.

ovšem došlo k úpravám. Nástavba dalšího patra zakončeného valbovou střechou zcela změnila charakter budovy. S největší pravděpodobností přestavba již není dílem B. Fuchse.¹²⁰

Za mezník vývoje Fuchsovy tvorby je považována moderní stavba brněnské Zemanovy kavárny (1925), kde poprvé využil nové názory, poznatky a teorie funkcionalismu a konstruktivismu - „... zejména vylehčené železobetonové konstrukce a velkých posuvných oken“.¹²¹ V této nové fázi architektonické tvorby tak dochází i k odklonění se od holandské architektury. Důkazem je i budova **Obecné a měšťanské školy v Brně na Křídlovské ulici** z roku 1926. Návrh v sobě promítá nároky kladené na „nové školy“ spočívající v hygienických požadavcích (lépe větratelné a prosvětlené místnosti, aj).

Původní projekt zahrnoval chlapeckou a dívčí školu se společnou jídelnou a tělocvičnou. Nakonec byl realizován pouze návrh chlapecké školy s tělocvičnou. Třípatrovou stavbu ve tvaru L zakončenou plochou střechou Fuchs prostorově rozčlenil na podélný trakt učeben a vstupní část s kabinety, ředitelnu a sborovnu navazující na tělocvičnu. Suterén byl vyhrazen dílnám pro ruční práce, ústřednímu topení a potřebným skladům. Hlavní vchod tvoří vstupní rizalit s terasou, nad nímž je výraznou dominantou schodišťové členěné okno. Díky kombinaci cihel a železobetonového skeletu mohl Fuchs zvětšit okna téměř přes celou jejich šířku a docílit tak dokonalého prosvětlení tříd. Světlo bylo regulováno matným sklem v horní polovině okna, spodní část byla zasklena průhledným sklem. Interiér učeben byl vybaven moderními vestavěnými skříněmi, umyvadlem a lištami na zavěšení obrázků. Jednotlivé části budovy jsou propojené prostornými chodbami s šatnami.¹²²

Přístavba dívčí školy z let 1938-1939 již nebyla postavena podle původního návrhu B. Fuchse, ale podle nového projektu Josefa Poláška¹²³, který použil zcela jiné řešení. K tělocvičně připojil hlavní trakt s učebnami, čímž došlo k uzavření celého areálu s vnitřním hřištěm. Stejně jako chlapecká budova má i dívčí škola tři patra s velkými okny, světlou omítkou a plochou střechou. Jediným zdobným prvkem na fasádě je rizalit v horním patře, připomínající půlku elipsy.

Ke „své“ části připojil J. Polášek přízemní stavbu mateřské školky se specializovanou dětskou poradnou. Zkosená herna a jídelna školky mají prosklené stěny směřující na uzavřený dvorek, čímž byl zajištěn bezpečný prostor pro dětské hry.

¹²⁰ Měšťanská škola v Maloměřicích. In: Brněnský architektonický manuál [online]. [cit. 2012-03-05]. Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz/objekt/c360-skola?filter=code&do=switchRelated>

¹²¹ KUDĚLKA, Zdeněk. *Bohuslav Fuchs*. Praha, 1966, s. 29.

¹²² Obecná a měšťanská Škola v Brně na Křídlovské ul. In: Archiweb [online]. [cit. 2012-03-05]. Dostupné z: <http://archiweb.cz/buildings.php?type=arch&action=show&id=1150>.

¹²³ Jak bylo výše zmíněno, Josef Polášek byl také jedním z druhé generace brněnských architektů podílejících se na výstavbě moderní metropole.

Za vrcholné období tvorby Bohuslava Fuchse jsou považována léta 1925-1927, kdy se u svých prací zaměřil na „...vztah stavby jako prostorové a hmotné skladby prostoru ji obklopující...základní novum spočívalo v převratném poznatku, že nový vztah vnitřního prostoru k vnějšímu je nemyslitelný bez naprostého půdorysného otevření stavby.“¹²⁴ Tyto principy B. Fuchs spolu s Josefem Poláškem aplikovali na dvou svých budovách – na **Obecné a mateřské škole** v Jiráskově čtvrti, nám. Míru (1928) a **Odborné škole pro ženská povolání Vesna s Domovem Elišky Machové** (1928-1929). Šlo o první stavby v Československu, u kterých byl použit tzv. holandský konstrukční systém, kdy nosnou funkci již nemají zdi podélné, ale příčky mezi místnostmi. Tím došlo k odhmotnění fasády a architekt mohl využít velká okna a zasunuté krabicové balkóny k dostatečnému prosvětlení a provzdušnění tříd i obytných celků.¹²⁵

Komplex Základní školy a školky v Jiráskově čtvrti je tvořen dvěma rovnoběžnými křídly propojenými spojovacím křídlem. V nižší rovnoběžné budově se nachází tělocvična, která svou plochou střechou vytvořila prostornou terasu pro venkovní vzdělávání. Druhé hlavní křídlo komplexu obsahuje ve dvou patrech prosvětlené učebny, přízemí je pak vyhrazené pro mateřskou školu, která má vlastní vchod, a centrálním šatnám. Kabinety, ředitelna, vestibul a hlavní vchod jsou ve střední spojovací části.¹²⁶ Celý objekt se nachází uvnitř bloku obklopeného zahradami a obytnými domy, tudíž žádný uliční ruch nenarušoval propojení přírody s budovou. Škola však v průběhu let prošla přestavbou, která tak zapříčinila ztrátu funkcionalistického rázu stavby. Plochá střecha byla nahrazena valbou a tím pádem byla zrušena i celá volná terasa nad tělocvičnou.

Stejný koncept je použit i Odborné školy pro ženská povolání Vesna, rozdíl je snad jen v pojetí interiéru, neboť jednotlivé učebny jsou děleny pouze „*vestavěnými skříněmi, buňkami zázemí a skládacími stěnami mezi pilíři je zcela variabilní, a proto se dá dokonce využít pro inovativní pedagogické metody...*“¹²⁷ K objektu školy patří i ubytovny a Domov Elišky Machové¹²⁸ od Bohuslava Fuchse. I tato stavba je postavena ze železobetonové konstrukce, která umožňuje dostát všem požadovaným hygienickým principům a zároveň je finančně a časově výhodná. Internát je tvořen dvěma několikapatrovými kvádry a v každém podlaží jsou

¹²⁴ KUDĚLKA, Zdeněk. *Bohuslav Fuchs*. Praha, 1966, s. 33.

¹²⁵ KUDĚLKA, Zdeněk. *Bohuslav Fuchs*. Praha, 1966, s. 33.

¹²⁶ Obecná a měšťanská Škola v Brně-Masarykově čtvrti. In: Archiweb [online]. [cit. 2012-03-05]. Dostupné z: <http://archiweb.cz/buildings.php?type=arch&action=show&id=1187>

¹²⁷ Odborná škola pro ženská povolání Vesna. In: Brněnský architektonický manuál [online]. [cit. 2012-03-05]. Dostupné z: <http://www.bam.brno.cz/objekt/c053-odborna-skola-pro-zenska-povolani-vesna?filter=code#!prettyPhoto>

¹²⁸ Budova je pojmenována po významné brněnské pedagožce a spoluzakladatelce brněnských škol Vesna a spolku Ženská útulna.

odlišné typy ložnic s různým počtem lůžek. Na chodbách jsou sociální zařízení. Kromě samotných pokojů byla v obytně umístěna čítárna s knihovnou a společenskou místností. Holandské pojetí se odráží nejen ve struktuře stavby, ale i v barevnosti vnější fasády. Ta je inspirovaná zásadami skupiny De Stijl¹²⁹, působící v Holandsku.

Za první ryze funkcionalistické město v České republice byl považován Zlín. Jak tvrdil Le Corbusier, tato obuvnická metropole byla jakýmsi experimentem ve spojení moderní architektury a průmyslové výroby. Podle slov zlínského městského architekta Františka Lydie Gahura se právě průmyslový objekt (tovární budova) stal hlavním motivem zlínské architektury, opakoval se v různých variantách i u ostatních veřejných staveb, jako jsou školy, internáty, společenský dům, sociální zdravotní ústav aj. Ve 20. a 30. letech minulého století se urbanistický projekt Zlína stal vzácnou ukázkou vyjadřující ve svém celku i v jednotlivých budovách firemní identitu. „*Tento koncept městské výstavby vycházel z reformního hnutí konce 19. století, které dalo vzniknout továrním městům v podobě zahradních měst v USA, Německu a dalších zemích:*“¹³⁰

Dominantami Zlína ztělesňující technický pokrok a inovaci jsou hotel Společenský dům (1932-1933), obchodní dům (1929), Velké kino (1931-1932), správní budova firmy Baťa (1937-1938), Baťovy školy (1927-1928) a památník Tomáše Bati (1932-1933).

Zlínský vzdělávací systém byl chápán jako podmínka průmyslového rozvoje a klíčový prvek moderního života. Tyto principy daly vzniknout novým vzdělávacím budovám – školám, internátům a výzkumným ústavům. Zárodečná myšlenka nové školní čtvrti posazené v zeleni se nacházela již v Gahurově regulačním plánu města z roku 1927.

První stavbou celého bloku byly **Masarykovy školy** (1928) od Františka Lydie Gahury. Je možné, že se nechal inspirovat Gočárovými školami v Hradci Králové, ale i přesto si zachoval svou vlastní originalitu. Centrální vstupní prosklené průčelí s nápisem Masarykovy školy na široké cihelné římse bylo spojovacím článkem dalších dvou rozevírajících se křídel připomínajících tak písmeno U. Oproti jiným funkcionalistickým školním budovám se železobetonovou konstrukcí zde bylo použito ocelové montované bednění. To bylo typické spíše pro stavby továrních objektů. Překvapivě využití této konstrukce pro školní stavbu nebylo na škodu, ba naopak se podařilo vytvořit nové dispoziční

¹²⁹ De Stijl je původně nizozemské umělecké hnutí založené roku 1917. Mezi představitele patřili např. Theo van Doesburg, J.J.P. Oud, Piet Mondrian. Šlo o snahu vyjádřit nový utopický ideál, dosahují čisté abstrakce a univerzálnosti tím, že redukuje základy tvaru (jen vertikální a horizontální směr) a barvy (základní barvy spolu s černou a bílou).

¹³⁰ ANDĚL, Jaroslav. Nová vize: avantgardní architektura v avantgardní fotografii. Praha, 2005. ISBN 80-7209-624-9, s. 84.

hodnoty jako je trojtrakt a zároveň nový výraz veřejné architektury.¹³¹ Opět ani zde nebyl podceňován dostatek přirozeného světla a čerstvého vzduchu, který v místnostech zajišťovaly řady oken umístěných po celé šířce stavby a vertikální okna v chodbách a vestibulech. Výuka v této škole byla zcela jiná a nadčasová. Žáci zde mohli provozovat školní pokusy, k dispozici byla i čítárna či kreslárna, přestupovalo se od teorie k praxi. Bohužel Masarykovy školy byly kvůli špatnému technickému stavu v roce 1987 zbourány¹³².

¹³¹ Masarykova škola Zlín [online]. [cit. 2012-03-02]. Dostupné z: <http://www.zlin.eu/page/85156.masarykova-skola/>

¹³² Na jejich místě měly vzniknout nové školní budovy, k tomu však nedošlo. Nakonec zde od roku 2008 stojí Univerzitní centrum a v roce 2010 k němu přibylo Kongresové centrum.

3 REFLEXE ŠKOLSKÝCH BUDOV V DOBOVÝCH PERIODIKÁCH A PUBLIKACÍCH

Problematika školství byla ožehavým tématem přinejmenším první poloviny minulého století, a proto jí bylo věnováno tolik prostoru i v dobových publikacích. Znamí architekti či teoretici umění publikovali v časopisech své kritické nebo informativní články o architektuře a stylu. Společnost tak mohla být obeznámena se soudobou problematikou a novými reformními trendy ze zahraničí. Mezi architektonické časopisy zabývající se školními stavbami, ale i školstvím samotným patřily *Architektonický obzor*, *Styl*, *Stavba* či *Stavitel* aj.

3.1 Architektonický obzor

Architektonický obzor vycházel v rozmezí let 1902-1921, což je na rozdíl od revuí uváděných v předchozí části ranější období. Proto zde nelze očekávat reformní přístupy a pojetí školních staveb. Naopak centrem zájmu jsou historizující a reprezentativní budovy. Obsahem jednotlivých čísel jsou především články o návrzích nových staveb, další složku tvoří původní a soutěžní návrhy a poslední část je věnována vyobrazení starých památek.

Článek, který vyšel v *Architektonickém obzoru* roku 1910, je věnovaný průčelí obecných a měšťanských škol. Architekt A. Cechner v něm tvrdí že největší důraz je při stavbě školy kladen na vnitřní dělení, aby vše vyhovovalo daným předpisům. Zevnějšek se pak zhotoví co nejjednodušeji a také nejlevněji. To je důvod proč většina především vesnických škol působí jednotvárně. Autor proto uvádí možnosti řešení, jak exteriér budovy oživit. Doporučuje členit průčelí u volně stojícího objektu svisle pomocí rizalitů, které procházejí buď skrz všechna patra, nebo končí nad přízemím. Představený přízemní rizalit ať obdélný či polygonální u některých škol vytváří vestibul, který je krytý buď stříškou, nebo terasou. A Cechner také doporučuje, že pokud se u vstupu nachází schodiště, je dobré opatřit ho nějakým krytím, aby tak bylo zamezeno možným úrazům v zimních měsících.¹³³

Rozsáhlý text od Václava Šváchy je věnovaný tělocvičnám. Dokonalá tělocvična by měla brát ohled na hygienu a bezpečnost. Připomíná, že u projektování této místnosti by bezpodmínečně měli spolupracovat stavitel, lékař a učitel. V popisované době ovšem tak detailně propracovaných prostor bylo málu. Proto se v rámci své snaží apelovat hlavně na

¹³³ ANTONÍN, Cechner. Průčelí českých škol obecných i měšťanských. *Architektonický obzor*. 1910, roč. 6, s. 25.

architektury, jejichž úkol je v tomto případě nejtěžší. Ukazuje jim, na co by při projektování měli dbát.

Zaprve tělocvičnu by měla mít každá škola, osvobozeny mohou být jen opravdu malé obce. Nejlepší by bylo, aby byla zřízena dvě sportoviště dvě, jedno uzavřené, s možností vytápění, a druhé otevřené, tzv. letní tělocvična. Je zřejmé, že menší města si dvě tělocvičny dovolit nemůžou, proto na vesnici doporučuje otevřená hřiště a do měst navrhuje tyto prostory zastřešené.

Uzavřená zimní tělocvična by měla být umístěna do křídel obrácených k málo zaprášeným ulicím, nejlépe ale do zahrad a čistých dvorů. Tím by se zabránilo vnikání škodlivých splodin a prachu dovnitř. Zároveň by měla být orientována na slunnou stranu, aby tam snadno mohlo prostupovat přirozené světlo, ale také čerstvý vzduch. Jistě se také nehodí umístit tak velký sál mezi třídy, nejlepší možností je vybudovat jej v samostatném křídle, které by bylo s budovou školy propojené uzavřenou chodbou. K tělocvičně patří nářadovna a kabinet pro učitele. Z hygienických důvodů pak samozřejmostí je šatna, autor navíc doporučuje připojit i sprchy a záchody.¹³⁴

Velkým projektem, o kterém píše profesor Antonín Balšánek, jsou návrhy na zbudování c. k. české vysoké školy technické na Letné. Představuje zde tři varianty možného řešení tohoto komplexu. Jednotlivé návrhy ve svých článcích podrobuje detailní analýze, na základě které se pokouší nalézt to nejlepší řešení. Monumentální komplex, s několika budovami české techniky a dvěma velkými nádvořími, který by měl v Praze na Letné vzniknout, skýtá několik jistých výhod. Umístění v nejzdravější zóně a naprostém klidu, bezprostřední blízkost centru Prahy, rezervní plochy, správně situované odborné studovny (např. rýsozny směřující k severu) a další. Jak je dnes patrné, tento i několik dalších projektů zůstalo jen na papíře.¹³⁵

Nejčastějším jevem v tomto periodiku jsou články týkající se nových návrhů budov. Autoři zde popisují předložené projekty a diskutují o těch, které se možná mohly realizovat. Příkladem je soutěžní návrh na stavbu Obecné dívčí koly v Českých Budějovicích. Tento náčrt zde rozebírá architekt Viktor Šulc. „*Celková dispozice dívčí školy jest provedena úsporně se zastavěním co možno nejmenší plochy, avšak s náležitým zřetelem ku prostornosti jednotlivých místností.*“ Za další pozitivum zde autor považuje vhodné rozmístění jednotlivých učeben, čímž se podařilo dodržet určený plán. Vhodné je uvést polohu

¹³⁴ ŠVÁCHA, Václav. O školních tělocvičnách. *Architektonický obzor*. 1908, roč. 7, č. 10, s. 37-38.

¹³⁵ BALŠÁNEK, Antonín. Tři náčrty ideí pro zbudování c.k. české vysoké školy technické na Letné. *Architektonický obzor*. 1915, roč. 14., s. 53-55, 63-64.

tělocvičny, která je přesně taková, jak uváděl Václav Švácha ve svém článku, tedy situovaná do dvora a snadno přístupná. Učebny, jejichž okna směřují na východní a jižní stranu, splňují ministerské nařízení z roku 1888. Celý objekt se nachází na periferii města mezi starými domy a nově postavenými vilami, čemuž skvěle také odpovídá zevnějšek školy. Dokonce je zde uveden i celkový rozpočet, kolik by realizace daného projektu stála. Náklady na tuto stavbu by byly 172.000 K.¹³⁶

Na podobném principu jsou v Architektonickém obzoru představovány i další soutěžní návrhy budov. Ovšem objevují se zde nejen návrhy, které by měly reprezentovat velká města jako je Praha, Brno, Plzeň, ale najdou se tu i projekty určené městům menším, jako jsou Luhačovice, Dvůr Králové nad Labem atd.

V porovnání s novějšími periodiky zaplňují stránky Architektonického obzoru jednoznačně texty o již konkrétních návrzích a projektech, které zdaleka nemusely být nakonec realizovány. Najde se zde jen pár obecnějších textů, které by sloužily jako návod k vytvoření co nejefektivnější a funkční stavby.

3.2 Stavba, Stavitel, Styl, Žijeme

Společným faktorem periodik Žijeme, Styl, Stavitel a Stavba byl zájem o tzv. „novou školu“. Články věnované školským stavbám jednoznačně zdůrazňují nutnost reform, které by nahradily školy staré označované za buržoazní a tradiční. „*Pracovat pro vítězství nové školy je nutností, jako pracovat pro vítězství nové společnosti.*“¹³⁷

Důraz zde autoři kladou na hygienické a pedagogické požadavky. Stávající školní budovy, označované architekty za „primitivní“, byly svým dosavadním pojetím jednoznačně nevhodné. Potemnělé chodby se špatným odvětráváním, zúžené zbytečnými vitrínami s nevkusnou výzdobou, absence šaten a sprch jednoduše nemohly vyhovovat dobovým poměrům. Neboť v průběhu doby vznikly nové stavební konstrukce, které umožňovaly daleko víc možných architektonických řešení projektů.

Jednotlivými a nutnými změnami ve stanovách zákona týkajících se školních staveb se zabýval například Ing. Ferdinand Havlíček ve svém článku *O stavbách školních budov* otištěném v ... ročníku časopisu Styl, kde se změnami v jednotlivých paragrafech snaží upozornit československý stát na nutnost reform.

¹³⁶ VIKTOR, Šulc. Soutěžní návrh na stavbu obecné dívčí školy v Českých Budějovicích. *Architektonický obzor*. 1915, roč. 14, s. 18-23.

¹³⁷ KURŠ, Antonín. Proč a proto školné reformy. *Žijeme*, 1931, č. 1, s. 12.

Autor detailně popisuje, jak by měl vypadat pozemek a místo, kde měla školní stavba vyrůst. Šlo především o to, aby novostavba měla dostatek volného prostoru a nemusela se tísnit mezi jinými účelovými budovami. Upozorňuje na zbytečné a přehnané dekorace fasád, které jsou zcela neestetické a bezúčelné. Ba naopak objekt by měl být co nejjednodušší, vyvážený a harmonický. „*Pěknou a průčelí školní budovy oživující ozdobou jsou květiny před okny v jednoduchých truhlíkách a sluneční hodiny.*“¹³⁸ Jako další problém zde uvádí šířku chodeb a schodiště, které by měly mít takové rozměry, aby se v nich žáci po skončení vyučování mohli vyvětrat, protože při nepříznivém počasí se po dobu přestávky musí zdržovat právě v prostorách budovy. Vskutku zásadním nedostatkem dosavadních škol byla absence některých místností nejen pro praktické činnosti (kreslárna, místnost pro ruční práce), ale i šaten, sprch, umýváren, dílen nebo pokojů pro školního lékaře. Velmi zásadním tématem a problémem bylo osvětlení jednotlivých učeben. Okna by měla být větší a skla by měla být matovaná nebo vroubkovaná, aby světlo nepohlcovala, ale nakonec rozptýlila. Nechybí zde ani technické řešení jako elektrifikace, vytápění, či vodovody.¹³⁹

Tento článek ukazuje dosavadní pravidla, která určovala podobu škol. Zároveň se však snaží ukázat možné a potřebné varianty pro zlepšení podmínek pro studium. Zásady a poznatky pro změny ve stavbě škol interpretuje i Vladimír Stříbrný v článku *Nové vlivy ve stavbě škol*. Hlavní směrnice v novodobé výstavbě škol kladou důraz na splnění všech pedagogických a hygienických požadavků, účelnost a úsporu v provozu i nákladu. K těmto zásadám autor dospěl zjištěním, že nové směry v pedagogice zdůrazňují hlavně individuální výchovu žáka, že současně moderní možnosti ve stavebnictví, především použití železobetonové konstrukce, umožňují dostatečný přívod přirozeného světla a na konec, že poválečná nouze nutí města a obce ke spořivosti.¹⁴⁰

První část se zabývá přirozeným osvětlením, tedy hygienickými nároky. Na příkladech zahraničních a již i českých škol představuje možnosti, jak získat dostatek slunečního světla do učeben. Jako nejlepší řešení uvádí dlouhý pás oken přes celou délku jedné stěny bez širokých meziokenních pilířů. Tato okna jsou členěná do tří fází. Horní rámy jsou sklápěcí s matným sklem. Ale zato spodní části s čirým zasklením jsou zcela běžně otvíratelné k větrání a výhledu. U umělého osvětlení klade důraz na to, aby bylo zdravé, bezpečné, dostatečně silné, bez rušivých stínů a příjemné barvy. Zároveň je potřeba zamezit jakémukoliv zrcadlení a odrazu. Nejvhodnější variantou se ukazuje rozptýlené světlo, kterého

¹³⁸ HAVLIČEK, Ferdinand. O stavbách školních budov. *Styl*. 1923-1924, roč. 4, č. 9, s. 129.

¹³⁹ Tamtéž, s. 117-137.

¹⁴⁰ STRÍBRNÝ, Vladimír. Nové vlivy ve stavbě škol. *Stavba*. 1930-1931, č. 9, s. 141

se nejlépe docílí osvětlením nepřímým čili odrazem. Ve vnitřním zařízení učeben kritizuje používání pevných lavic, které nedávají možnost dostatečně využít prostor. Proto doporučuje účelnější volné pracovní stolky se židlemi. Další nezbytnou součástí nových škol jsou centrální šatny, díky kterým se dosahuje maximální čistoty ve škole a také šetří místo. V závěru svého článku se věnuje zahraničním školám, kde odkazuje na využití tříd na volném vzduchu či školy v zeleni, ale i na vznik nového systému halových škol.¹⁴¹

Velmi aktivním autorem byl i Josef Polášek¹⁴², který se svými příspěvky do těchto časopisů, snažil poukázat na potřebu nových a moderních škol v Československé republice a podporoval jejich vznik. Ve svých publikacích zdůrazňuje především řešení interiéru a jeho propojení s přírodou. Vychází tak hlavně z modelů škol v Německu a Holandsku, kde se vyučování přemísťovalo ven. Jako příklad uvádí učebnu školy v nizozemském Utrechtu od architekta Wilhelma Maase, která má z boku jedno velké okno, dělitelné na dvě půlky, které se zasouvají do zbytku zdi. Otevřením okna se prostor plně rozevře a vzniká tak nedělený vzduchový prostor. Navíc se celá učebna může dle libosti a potřeby rozšířit o přiléhající část chodby, což umožňuje princip neexistující střední stěny, která je nahrazena zasklenou dvojdílnou stěnou. Tento princip holandské školy využil Bohuslav Fuchs u brněnské stavby pro ženská povolání, Vesny.¹⁴³

Na jinou vzorovou holandskou realizaci upozornil Oldřich Starý. Píše o skleněné škole v Amsterdamu od F. Duikera, kde má každá učebna tři skleněné stěny. Využívá toho, že teplé paprsky obyčejné sklo téměř nepropustí, světelné však ano. Ty se pak na ozářené desce proměňují v teplé a vyzařují teplo, které sklem však už neunikne.¹⁴⁴

Dalším velmi často zmiňovaným jevem jsou pavilónové školy, které Josef Polášek považoval za „nejposlednější fázi“ ve vývoji škol. Princip těchto „*Pavilonschule*“ spočívá ve využití přilehlého dvora, či terasy, v případě hezkého počasí, k běžné výuce. Do té doby byly tyto pavilónové školy zřizovány pro tělesně slabé děti. Jako příklady jsou zde uvedeny škola v centru města Amsterdamu a ve Frankfurtu nad Mohanem. Jednoznačnou výhodou tohoto typu škol autor vidí ve zlevnění nákladů stavby, neboť u drahých projektů se posléze šetří na vybavení, které je podstatným elementem prostoru.¹⁴⁵

¹⁴¹ STŘÍBRNÝ, Vladimír. Nové vlivy ve stavbě škol. *Stavba*. 1930-1931, č. 9, 141-147.

¹⁴² Josef Polášek patřil k významným osobnostem brněnského funkcionalismu. Zabýval se problematikou moderního kolektivního bydlení. Známý je jeho projekt družstevní obytné kolonie v Košicích s typizovanými kuchyňskými sestavami, střešní terasou, servisem služeb a dětskými útulky.

¹⁴³ POLÁŠEK, Josef. K vývoji školních budov. *Stavitel*. 1929, roč. 10, s. 157-160.

¹⁴⁴ STARÝ, Oldřich. Moderní školy. *Žijeme*. 1932, s. 83-86.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 157-162.

Propojení interiéru s přírodou se netýkalo pouze učeben. Velký důraz je kladen i na tělovýchovu, která je podle Poláškových slov úplně zaostalá. Varuje před uzavřenými tělocvičnami, ve kterých se působením sebemenšího pohybu víří prach. Dle některých odborníků by bylo lepší uzavřít prostor pouze z jedné či dvou stran a k tomu by mohly přiléhat šatny, sprchy, hřiště pro všechny druhy her a popřípadě i bazén. Víc by tak byl kladen důraz na pohyb na čerstvém vzduchu, a to i v zimních měsících, kdy by děti mohly provozovat například bruslení. Chce tím také připomenout, že pohyb je pro žáky nutný a pouhý tělocvik nestačí. „*Takový poměr k tělovýchově by se měl zrevidovat a respektovat více přání tělovýchovných odborníků, dožadujících se většího podílu pro kulturu těla, nežli pro pouhý tělocvik.*“¹⁴⁶

Ve svém příspěvku také představuje nový typ školní budovy s ústřední síní bez chodeb. Oproti starému chodbovému systému, kde „pasáž“ sloužila jen jako komunikace a k seřazení tříd, se společná síň zdá být výhodnějším prvkem. Středem školy byla vlastně velká společná místnost, která nahrazovala nepřehledné chodby. Příkladem je Obecná a měšťanská škola v Černilově u Hradce Králové, kde ústřední sál umožňuje společné oslavy a přednášky pro všechny žáky školy. V čele síně je vyprojektováno podium nebo jeviště, kde se tak mohou konat divadelní představení, dokonce bylo pamatováno i na zřízení projekční komory a promítací stěny.

Další výhodou tohoto projektu vidí autor v řešení centrálních šaten v přízemí. Ty jsou umístěny ve vestibulu, zároveň jsou dostatečně prostorné a osvětlené. Děti v nich odloží svrchní oblečení a obuv, pak se přesouvají přímo do hlavní síně. Tímto způsobem se dá velmi efektně a jednoduše docílit nejvyšší čistoty ve škole.¹⁴⁷

Josef Polášek se svými uveřejněnými články snaží apelovat nejen na samotné úředníky, kteří jsou hlavními zřizovateli architektonických soutěží, ale chce přimět i samotné pedagogy, aby se zapojili a své požadavky prosazovali ve školské reformě. Zároveň chce, aby učitelé spolupracovali s architekty a pomohli jim tak při realizaci funkčních a hygienicky nezávadných projektů nových škol.

Kromě již zmiňovaných holandských a německých vzorů škol se Vojtěch Beneš snaží představit i pojetí škol amerických. Zachycuje své poznatky, ke kterým dospěl při své první návštěvě v USA. Nejen, že popisuje samotný vzhled a řešení budov, ale obrací se i na způsob koncepce vzdělávání. U nás staré školy vychovávaly pasivního, netečného člověka. Ten se učil hlavně číst, psát, počítat a ještě poslouchat. Tento koncept výchovy se potom také

¹⁴⁶ POLÁŠEK, Josef. Nové směry ve stavbě škol. *Stavitel*. 1931-1932, roč. 13, s. 121-131.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 131-132.

odráželi ve vzhledu a funkčnosti budovy. Naproti tomu americká výchova je zde založena na svobodě, suverenitě, spoluvládě, což znamenalo vychovávat člověka celého (mravního i rozumového). Školy jsou prostorné, vzdušné a zaručeně dobře osvětlené. Budovy nejsou vtěsnány do úzkých vybouraných stavení na náměstí, aby se tak mohly stát ozdobou města, ale naopak jsou zasazeny do volného prostoru například na periferiích osad. „*Nejde již o to, aby škola se líbila vnější fasádou, ale aby vnitřek školy úměrně s vnější její stránku vyjadřoval zladěný a účelný celek výchovného instrumentu.*“¹⁴⁸

Světlo je do tříd přiváděno širokými okny po celé délce stěny a široké meziokenní pilíře zde nejsou vlastně vůbec známé. A už vůbec v americké škole neznají tělocvičny a byt školníka umístěné někde v suterénu. Součástí vnitřních prostor jsou veliké společenské haly, tělocvičny, kreslírny, odborné učebny aj. Jako protiklad zde představuje jednu menšinovou školu v západočeském městě: „*Byt školníkův a tělocvična zachvácená houbou v podsklepi, stlačená pod prostor kreslírny, v tělocvičně se topí v kamnech, k nimž se přistupuje po vysoké estrádě zvláště k tomu cíli v místnosti postavené, do kreslírny se zatápí z ředitelny*“¹⁴⁹ Tento citát jednoznačně poukazuje na nepraktičnost a konstruktivní slabost, na kterou lze u amerických škol jen stěží narazit.¹⁵⁰

Jiný článek, tentokrát od Petra Denka, se naopak obrací k ruskému typu školství. „*Tamní pedagogové dobře pochopili, že minulosti třeba věnovat jen tolik pozornosti, kolik nutně třeba k pochopení současné doby.*“¹⁵¹ Proto se obraz továrny odráží ve společných hrách a pracích ruských dětí. Dokonce i vnitřní vybavení například v Tveru připomíná tovární dvůr s pracovníky. Tímto příspěvkem se pokouší upozornit, že děti v „dnešní“ době mají stále větší a větší zájem o současnost.¹⁵²

Poněkud odlišným textem je *Naše školství a naše školy* od Václava Kolátora. Ten se kromě samotné architektury škol věnuje i dosavadnímu československému školství. Především mapuje roční přírůstek škol nejen obecných, měšťanských, ale i středních na našem území. „*V poslední době píše se často o přemíře středních škol v republice a vytýká se nadměrná příležitost ke středoškolskému studiu.*“ Samozřejmě, že skutečnost byla jiná. Ani tento nárůst nedosahoval průměrného počtu středních škol v západních zemích. Co se týká vysokých škol, v roce 1938 jich bylo celkem 14 v rámci celé Československé republiky.¹⁵³

¹⁴⁸ BENEŠ, Vojta. Školské stavitelství v Americe a u nás. *Styl*. 1927-1928, roč. 8, s. 90.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 91.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 83-93.

¹⁵¹ DENK, Petr. Děti a současnost. *Žijeme*. 1931, s. 80.

¹⁵² Tamtéž, s. 80-81.

¹⁵³ KOLÁTOR, Václav. Naše školství a naše školy. *Stavba*. 1938, roč. 6, s. 93.

V následujících pasážích se autor opět vrací k tématice hygienických, pedagogických a stavebně-technických požadavků. Zároveň upozorňuje na neschopnost úřadů zajistit dostatečně velké pozemky pro novostavby škol. Následně proto dochází k odkupování půdy od soukromníků, čímž se náklady zvýší a k realizaci projektu nedojde. Další zásadní problém vidí ve výstavbě budovy v určitém školním obvodě, která však není schopná pojmout takový počet žactva. Tím dochází k přeplnění učeben, což z hlediska hygieny a školního provozu zcela nevyhovující.¹⁵⁴

Výše zmiňované, ale i mnohé články vydané v uměleckých časopisech, jednoznačně varují společnost před zastaralými a nehygienickými školami, jejichž jediným úkolem byla reprezentativnost. Autoři se snaží na příkladech ze západních zemí ukázat možnost nových architektonických řešení škol a upozorňují na neadekvátní přístup úřadů, které ignorují snahy pedagogů a architektů inovovat školní prostředí.

¹⁵⁴ KOLÁTOR, Václav. Naše školství a naše školy. Stavba. 1938, roč. 6, s. 93-99.

ZÁVĚR

Architektonický vývoj prostupuje všechny sféry veřejného života. Nové styly, inovace, zdokonalení stavebních technik a programů neustále vedou ke vzniku originálních, funkčních budov. Stále se tak nepřestáváme divit, s jakými novými a neotřelými nápady vystupují dnešní architekti.

V minulosti tomu nebylo jinak. Největší změny na architektonické scéně se udály na přelomu 19. a 20. století. Právě v tomto období se střídá nepřeborné množství uměleckých slohů. Po velmi bohatém baroku, se architekti začali navracet do dob minulých. Vzhlížejí se tak opět v gotice, renesanci či antice. Měštům se snažili navrátit jejich historický ráz mohutnými reprezentativními budovami. S vývojem školství procházely postupnou proměnou také samotné budovy. Původní honosné školské stavby s fasádami přetíženými bohatou plastickou dekorací, které byly především chloubou měst, začaly v 90. letech 19. století nahrazovat objekty zohledňující potřeby nejen žáků, ale jejich pedagogů. Což se začalo odrážet i v řešení interiéru a struktury budov.

Toto znovuožívání minulosti v sobě nesl ale mnohem víc. Politická situace v 19. století byla ve znamení snah o obrození českého jazyka, které vedly až ke vzniku politického programu. Proto se začal silný důraz klást na vzdělávání v národním jazyce. Z tohoto důvodu vedle německých škol začaly vznikat i školy české, které měly vychovávat mladé vlastence. Školní stavby se ovšem staly i nástrojem jakési konkurence a to zejména v místech, kde byla velká část německého obyvatelstva. Tady vedle německých úřadů začaly fungovat i ty české, a tak docházelo k neustálému soupeření. Když si německá strana nechala postavit budovu pro gymnázium, čeští úředníci nemohli otálet a nechali postavit vlastní školní stavbu, která pokud možno měla být honosnější a daleko výraznější. Jako příklad lze uvést Moravskou Ostravu, kde silná část populace byla tvořena německým obyvatelstvem.

Díky tomu se dnes v mnoha městech setkáváme s doslova ohromujícími stavbami, které nám více jak školu připomínají renesanční zámek nebo městskou radnici. Zdobnost a monumentalita těchto budov ovšem v naprosté většině opomíjela účelnost. Stejně tomu bylo i v období secese. Tento dekorativní styl, který se užíval i v malířství, historizující objekty vlastně jen zkrášloval svými florálními prvky. Zdobené barevné fasády ovšem neměnily nic jiného než dekor stavby. Stále tak byla na prvním místě reprezentativnost.

První změny přišly kolem roku 1900. Architekti sice stále dbali na dekorativnost školních staveb, ovšem začínají již zohledňovat i účelnost. Ta spočívala v kompozičním řešení a umístění stavby tak, aby vyhovovala lidem, kteří zde studují či pracují. Proto se

začaly objevovat školní komplexy, které byly co nejlépe situovány podle světových stran. Další novotou se staly i speciální učebny - kreslírny, dílny, aj. Součástí budov se stávají i tělocvičny, kde žáci pěstovali tělesnou zdatnost a utužovali si fyzickou kondici. Tak jak je tomu například u secesní školy v Praze v Karlíně, která již byla vhodně orientovaná vůči světovým stranám.

K zásadním změnám, nejen v architektuře, dochází po vzniku Československé republiky v říjnu 1918. Národní problematika byla zažehnána a vše se začíná orientovat na rozvoj nové a moderní země. Začali sem pronikat názory, teorie a trendy ze západních zemí, které silně inspirovaly i české tvůrce.

V období „zlatého věku“ došlo k zásadnímu přelomu ve stavebních programech školské architektury, a to díky novému funkcionalistickému stylu, který dbal na jednoduchost, účelnost a kvalitu. Funkcionalistická doktrína oprostuje stavby od zbytečného dekoru fasád a soustředí se zejména na čistotu a funkčnost. Zohledňuje potřeby a požadavky uživatelů, a proto spousta architektů začíná spolupracovat se samotnými pedagogy. Záleželo jim na jejich názorech, díky kterým mohli vytvářet vhodné prostředí pro vzdělávání.

Nejzásadnějšími a revolučními byly pedagogické a hygienické požadavky. Šlo především o co největší propojení školní budovy s přírodou. Proto se nové areály začaly umísťovat na prostorné pozemky v dostatečné dálce od hlavních komunikací, aby se zabránilo vniknutí nežádoucích zvuků či výparů do učeben školy. Třídy byly opatřeny co největšími okny, aby místnosti byly dostatečně prosvětleny a odvětrávány. Někteří architekti (Bohuslav Fuchs, Josef Polášek, Jan Gillar) se dokonce podle zahraničních vzorů snažili o stavby tzv. pavilónových či lesních škol. Tento typ škol byl užíván především v Holandsku.

Čistota, přirozené světlo, dostatečné provzdušnění a prostor, to byly základní elementy, které měla každá nová škola mít. Proto se začaly oddělovat jednotlivé prostory, vznikaly centrální šatny, tělocvičny v samostatném křídle či v přístavku, kde byly umístěny i sprchy a toalety.

S rozvojem odborných škol ve 20. letech minulého století začaly růst i speciálně řešené objekty. Ty měly jak teoretické části, učebny sloužící běžnému vyučování, tak i části praktické, dílny totožné se skutečným továrním prostředím či kuchyňky s funkčními spotřebiči. Důraz byl tak kladen nejen na samotné vzdělávání, ale i praxi.

Vnější vzhled budov se proměnil od základu. Začaly se používat nové železobetonové konstrukce. Zcela vymizely malované a zdobné fasády, které nahradily jednoduché a čisté linie bez zbytečných zdobností, jak tomu bylo v počátcích. V některých případech byla hladká omítka kombinována s režným zdivem. Změnilo se i prostředí, kde byly školy stavěny.

Z center měst se přesouvaly do nově vznikajících části měst, kde byl dostatek prostorných parcel, což umožňovalo využít volné prostranství ke vzniku venkovních hřišť a dvorů.

Architekti, kromě toho, že projektovali tyto nové a reformní objekty, zaplňovali svými úvahami o moderní školské architektuře stránky dobových časopisů. V nich nejen představovali své nové projekty, ale snažili se ukázat běžným čtenářům i nové možnosti řešení staveb. Jako příklady užívali především návrhy a realizace budov v zahraničí, na nichž se snažili ukázat výhody a nevýhody. Zároveň se snažili apelovat i na samotné pedagogy, aby se snažili spolupracovat s projektanty a zdokonalovali tak jejich stavební programy.

Je patrné, že v rámci řešeného období od roku 1880 až 1948 došlo ve vývoji školních budov i samotného školství k marginálnímu vývoji. S nadsázkou lze říci, že v počátku patřilo školství a školní budovy spíše k módním výstřelkům, kdy i architekti nelpěli na funkčnosti a ideálních podmínkách pro vzdělání, nýbrž spíše na reprezentativnosti staveb. Postupem času se tato role obrátila. Začaly tak vznikat školské objekty zaměřené zejména na funkčnost a využití. Vzniklo mnoho pozoruhodných škol, které jsou do dnes plně využívány a zůstávají chloubou mnoha českých i moravských měst.

RESUMÉ

This thesis is focused on the architecture of school buildings in Bohemia and Moravia cities between years 1880 – 1948 and complexly endeavors to do free of problems connected with them. First part belongs to common transformations of school buildings at the turn of century, mainly then changes in interior and dispositional lay-out of buildings. Next chapter presents the most interesting Bohemia and Moravia buildings and their authors. Thesis also shortly describes each art styles, which belong to the solved time period and factual buildings. Last chapter is focused on the contemporary journals, whose reflections should outline views and requests of the architects.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografické publikace:

ANDĚL, Jaroslav. *Nová vize: avantgardní architektura v avantgardní fotografii*. Praha, 2005. ISBN 80-7209-624-9.

BARTOŠ, Štěpán – LUKEŠ, Zdeněk - PANOCH, Pavel. *Kaleidoskop tvarů: století moderní architektury v Pardubickém kraji*. Pardubice, 2006. ISBN 80-85211-19-X.

KALINOVÁ, Lucie. *Dcerám českým: brněnský ženský vzdělávací spolek Vesna v letech 1870-1920*. Brno, 2007. ISBN 978-80-7028-303-5.

KUDĚLKA, Zdeněk. *Bohuslav Fuchs*. Praha, 1966.

LUKEŠ, Zdeněk et al. *Josef Gočár*. Praha, 2010. ISBN 978-80-86652-44-3.

MACHARÁČKOVÁ, Marcela et al. *Jiří Kroha v proměnách umění 20. století:1893-1974*. Brno, 2007. ISBN 978-80-86549-00-2.

PACHMANOVÁ, Martina – PRAŽÁKOVÁ, Markéta. *Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze 1885-2005*. Praha, 2005.

ŠVÁCHA, Rostislav - JUNEK, David. *Polička: moderní architektura 1900-1950*. Polička, 2007. ISBN 978-80-86533-04-9

ŠVÁCHA, Rostislav – RYNDOVÁ, Soňa – POKORNÁ, Pavla. *Forma sleduje vědu: Teige, Gillar a evropský vědecký funkcionalismus 1922-1948*. Praha, 2000

ŠULC, Ivo. *Rod Schmoranzů ze Slatiňan.: mozaika z dějin rodu*. Chrudim, 2002. ISBN 80-902257-7-2.

VÁVRA, David – LIPUS, Radovan. *Šumná města: druhá kniha*. Brno, 2003. ISBN 80-7227-177-6.

VÁVRA, David – LIPUS, Radovan. *Šumná města: třetí kniha*. Brno, 2008. ISBN 978-80-7227-275-4.

VLČEK, Pavel et al. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, 2004. ISBN 80-200-0969-8.

VYBÍRAL, Jindřich. *Zrození velkoměsta: architektura v obraze Moravské Ostravy 1890-1938*. Ostrava, 2003. ISBN 80-86517-94-2.

ZATLOUKAL, Pavel. *Brněnská architektura 1815-1915: průvodce*. Brno, 2006. ISBN 80-239-7745-8.

II. ročenka Městského muzea Česká Třebová 2005-2007. Česká Třebová, 2008. ISBN 978-80-254-1499-6.

Dobové publikace:

EDGAR, Emil. *Školy*. Praha, 1918.

EDGAR, Emil. *Život a umění: soudobá architektura*. Praha, 1921.

WIRTH, Zdeněk - Antonín MATĚJČEK. *Česká architektura 1800-1920*. Praha, 1922.

KOULA, Jan Emil. *Nová česká architektura a její vývoj ve XX. století*. Praha, 1940.

Dobová periodika:

Architektonický obzor. 1904, roč. 3.

Architektonický obzor. 1906, roč. 5.

Architektonický obzor. 1907, roč. 6

Architektonický obzor. 1908, roč. 7, č. 10

Architektonický obzor. 1913, roč. 12.

Architektonický obzor. 1915, roč. 14.

Stavba. 1930-1931, roč. 9.

Stavba, 1934-1935, roč. 12.

Stavba. 1937-1938, roč. 14.

Stavitel. 1929, roč. 10.

Stavitel. 1931-1932, roč. 13.

Stavitel, 1935, č. 2

Styl. 1927-1928, roč. 8

Styl. 1923-1924, roč. 4, č. 9

Žijeme. 1931

Žijeme. 1932

SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

- Obr. 1. Druhé německé gymnázium v Moravské Ostravě (zdroj: www.osu.cz)
- Obr. 2. C.k. umělecko-průmyslová škola v Praze (zdroj: cs.wikipedia.org)
- Obr. 3. Skupina budov dívčího lycea, penzionátu a průmyslové školy pro ženská povolání. v Českých Budějovicích – dobová pohlednice (zdroj: artbook.cz)
- Obr. 4. Paedagogium Litomyšl – dobové foto (www.vospspgs.cz)
- Obr. 5. Bývalá radnice s měšťanskou školou v Opočně (foto autorka)
- Obr. 6. Státní reálka v České Třebové (zdroj: www.fotohistorie.cz)
- Obr. 7. První česká pokračovací škola dívčí Ženské vzdělávací jednoty Vesna v Brně – dobová pohlednice (zdroj: www.fotohistorie.cz)
- Obr. 8. Zemská škola průmyslová v Mladé Boleslavi (zdroj: www.archiweb.cz)
- Obr. 9. Gymnázium v Duchcově (zdroj: hrady.cz)
- Obr. 10. Gymnázium Aloise Jiráska v Litomyšli – dobové foto (zdroj: www.glit.cz)
- Obr. 11. Státní odborná škola koželužská v Hradci Králové (foto autorka)
- Obr. 12. Rašínovo reálné gymnázium v Hradci Králové (foto autorka)
- Obr. 13. Obecná a měšťanská škola a mateřská školka v Hradci Králové (foto autorka)
- Obr. 14. Státní reálka v Jaroměři (zdroj: www.jaromer-josefov.cz)
- Obr. 15. Státní reálka v Pardubicích (foto autorka)
- Obr. 16. Francouzské školy v Praze – dobové foto (zdroj: www.slavnstavby.cz)
- Obr. 17. Obecná škola v Maloměřicích v Brně (zdroj: HLAVÁČOVÁ, Klára. Architektura školních budov v Brně ve 20. letech 20. století. Brno, 2008. Bakalářská práce. Masarykova univerzita.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obr. 1. Druhé německé gymnázium v Moravské Ostravě

Obr. 2. c.k. umělecko-průmyslová škola v Praze

Obr.3. Dívčí lyceum České Budějovice

Obr. 4. Paedagogium Litomyšl

Obr. 5. Měšťanská škola v Opočně

Obr. 6. Státní reálka Česká Třebová

Obr. 7. škola Vesna, Jaselská Brno

Obr. 8. Zemská průmyslová škola
Mladá Boleslav

Obr. 9. Gymnázium Duchcov

Obr. 10. Gymnázium Aloise Jiráska
Litomyšl

Obr. 11. Koželužská škola
Hradec Králové

Obr. 12. Rašínovo reálné gymnázium
Hradec Králové

Obr. 13. Obecná a měšťanská škola
Hradec Králové

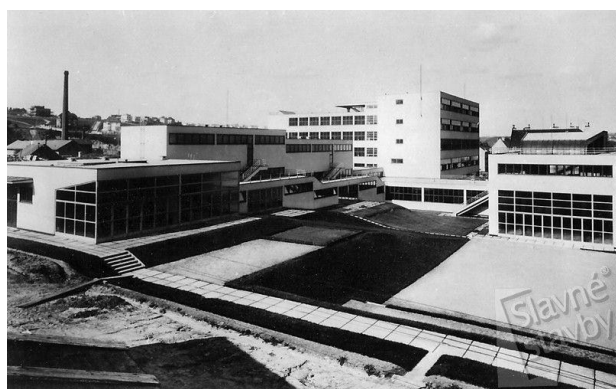

Fotogalerie | <http://www.jaromer-josefov.cz/>

Obr. 14. Státní reálka Jaroměř

Obr. 15. Státní reálka Pardubice

Obr. 16. Francouzské školy Praha

Obr. 17. Obecná škola Maloměřice Brno